

”Sex det er når du boller”

Normer omkring køn og seksualitet i seksualundervisning

Bacheloropgave / C-opsats

**Skrevet af Line Gringmuth Aagaard og
Laura Harhorn Jørgensen**

Abstract

The aim of this study is to examine norms about gender and sexuality, expressed and reproduced in relation between young people based on sex education in the danish primary school. By norm-critical approach the aim is to show how visibility can challenge the binary idea of gender together with heteronormativity and open up to alternative views of gender and sexuality. The main empirical material consists of two qualitative interviews with a group of five students in secondary school at the age of 16 - 17 years. Together with this comes 10 texts of memory work, written by the students. Theoretically the study is based on a queerfeminist perspective seeing gender and sexuality as socially constructed by discourses, power and norms. The analysis shows how the discourses among students, based on their sex education, rank perceptions of gender and sexuality within the binary and heteronormative. Furthermore the analysis shows how visibility of norms can open up to new reflections and discussions of hegemonic notions of gender and sexuality.

Keywords:

Sex education, discourses, heteronormativity, sexuality & gender, normkritisk pædagogik

Resumé

Formålet med denne undersøgelse er kvalitativt at se på normer omkring køn og seksualitet, der kommer til udtryk og (re)konstrueres i relation mellem unge mennesker med udgangspunkt i seksualundervisning. Med normkritisk tilgang peger undersøgelsen på, hvordan synliggørelse af den binære kønsopfattelse og heteronormativitet kan åbne op for mindre normative diskurser om køn og seksualitet. Det empiriske materiale består af 2 fokusgruppe interviews med 5 folkeskoleelever i alderen 16 -17 år, samt 10 mindeshistorier udarbejdet af disse elever. Opgaven bygger på et queerfeministisk perspektiv, hvor køn og seksualitet ses som sociale konstruktioner, der skabes igennem diskurser, magt og normer. Analysen viser, hvordan diskurserne blandt eleverne med afsæt i deres seksualundervisning, rangordner opfattelser af køn og seksualitet indenfor det binære og heteronormative. Samtidig peger analysen på, hvordan synliggørelse af normer kan åbne op for refleksion og diskussion af hegemoniske forestillinger om køn og seksualitet.

Nøgleord:

Seksualundervisning, diskurser, heteronormativitet, seksualitet & køn, normkritisk pædagogik

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	2
1.1 Problemfelt.....	2
1.2 Positionering og videnskabsteoretisk afsæt.....	3
1.3 Forskningsfelt.....	5
1.4 Kort om seksualundervisningen i Danmark	6
2. Teori.....	8
2.1 Seksualitetens diskurser.....	8
2.2 Magt og normer.....	9
2.3 Køn som konstruktion.....	10
2.4 Den heteroseksuelle matrice.....	11
2.5 Heteronormativitet og Seksualitetens hierarki.....	12
2.6 Performativitet og sprækker.....	13
2.7 Normkritisk pædagogik.....	14
3. Metode.....	17
3.1 Kollektivt mindesarbejde.....	17
3.2 Det empiriske materiale.....	18
3.2.1. Interviews.....	19
3.2.2 Informanterne.....	20
3.2.3 Mindesarbejde i praksis.....	21
4. Analyse.....	23
4.1 'Naturlighed'.....	23
4.2. 'Der var drenge og der var piger'	24
4.3. 'Hvad fanden kan du blærer dig med?'.....	26
4.4 'Sex det er når du boller'.....	28
4.5. 'Spanking og dickslap i hovedet'.....	29
4.6. 'Det er ikke altid det er det modsatte'	31
4.7. 'Jeg åd edderkopper'	33
6. Opsamling og diskussion.....	36
7. Konklusion.....	41
8. Litteraturliste.....	42
Bilag 1.....	44

1. Indledning

Det undrer os ofte, når køn og seksualitet fremstilles som noget ”naturligt”, eftersom forestillinger og normer er i konstant forandring. Et godt eksempel er, at homoseksualitet først i 1981 blev taget af sundhedsstyrelsens sygdomsliste, mens Københavns kommune i 2012 har sat en halv million kroner af til, at flere børn skal lære om homoseksualitet i folkeskolen. Dette tiltag sker i forhåbningen om, at det vil føre til større tolerance og mangfoldighed iblandt danske borgere. Pengene er sat af til, at alle de ældste klasser får tilbudt besøg af to unge homoseksuelle. Dette forslag har sat gang i en debat omkring kvaliteten af seksualundervisningen, og hvordan den kan forbedres. Fra politisk side er der set ytringer som undervisningsminister Christine Antorinis, der ser initiativet som ”fremragende” og erkender at seksualundervisningen trænger til et løft. (Korsgaard 2012) Mens forslaget kritiseres af formanden for Sex & Samfund Christian Graugaard:

Overordnet er det et rigtig godt initiativ at sætte fokus på seksuel og kønslig mangfoldighed, og det er en opgave, folkeskolen burde tage sig af allerede. Men med det lidt gammeldags se giraffen-koncept risikerer man i bedste mening at forstærke indtrykket af homoseksuelle som en sjælden dyreart (Korsgaard 2012)

Vi mener ligeledes, at fokus i undervisningen på afvigelser fra heteroseksualitet, let opretholder diskriminering og marginalisering af det 'afvigende'- i dette tilfælde homoseksualitet. Dermed er man fortsat med til at styrke heteronormativiteten. Vi anser det som problematisk, at man i en folkeskoleklasse, såvel som alle andre steder betragtes som heteroseksuel, indtil noget andet er bevist. Seksualundervisningen i folkeskolen skal lære unge om køn og seksualitet, og vi finder det derfor interessant at se på, hvordan denne undervisning fungerer som ramme for at (re)konstruere normer om køn og seksualitet.

1.1 Problemfelt

Med inspiration fra queerteori vil vi sætte fokus på normerne, og på hvordan de (re)konstrueres og forhandles i relationer mellem unge mennesker, der lige har modtaget seksualundervisning. Interessen for at se på normer omkring køn og seksualitet bygger på forståelsen af, at disse afskriver andre mulige identiteter og begærsretninger, end de der kan leve op til den binære biologiske forståelse af køn og (hetero)seksualitet. Vi ønsker med denne opgave at skabe større kendskab til magt og diskurser omkring køn og seksualitet, hvilket kan være med til at synliggøre og derved muliggøre ændringer af normerne.

Nogle af de spørgsmål vi har stillet i forbindelse med udarbejdelsen af opgaven er: Hvad tager eleverne med sig, af det de bliver præsenteret for i undervisningen? Kan der findes tegn på modstand mod normerne, og hvilke refleksioner kan fokus på normerne få frem? Hvordan

forhandles og konstrueres normer om køn og seksualitet i relationer mellem eleverne? Hvilke forståelser af køn og seksualitet er til forhandling, og hvilke udtryksrum er derigennem til rådighed?

Disse spørgsmål leder os frem til vores endelige problemformulering:

Vi ønsker at undersøge normer omkring køn og seksualitet, som kommer til udtryk og (re)konstrueres i relation mellem unge mennesker med udgangspunkt i seksualundervisning i folkeskolen.

Ud fra en normkritisk tilgang, vil vi se på, hvordan synliggørelse af hegemoniske opfattelser af køn og seksualitet kan åbne op for mindre normative diskurser.

Opgaven er først og fremmest blevet skrevet på baggrund af to kvalitative fokusgruppe-interviews med fem efterskoleelever. Her har vi med afsæt i Karin Widerbergs metodiske kollektive mindesarbejde, fået eleverne til at udarbejde mindeshistorier om deres seksualundervisning. Disse historier er blevet brugt som udgangspunkt for det andet fokusgruppe-interview.

Vi har med inspiration fra Michel Foucaults genealogiske diskursanalyse i *Viljen til viden* fra 1976, set på hvordan diskurser, magt og normer (re)konstrueres i samtalerne med eleverne. Til uddybning af vores queerfeministisk perspektiv har vi benyttet Judith Butlers *Kønsballade* fra 1990, både i forhold til vores forståelse af køn, performativitet og den heteroseksuelle matrice. Til uddybning af vores forståelse af heteronormativitet har vi inddraget Gayle Rubins seksualitetens hierarki.

Med inspiration fra normkritisk pædagogik, har vi set på hvad synliggørelse af normer om køn og seksualitet kan få frem og senere diskutere det formodede forandringspotentiale, der ligger i at sætte fokus på normer.

1.2 Positionering og videnskabsteoretisk afsæt

Denne opgave du skal til at læse er blevet til i et samarbejde mellem to studerende fra henholdsvis Genusvetenskap på Lunds universitet og Pædagogik&Uddannelsesstudier på Roskilde universitet. Samarbejdet bygger på ønsket om at fremme fokus på nødvendigheden af kønsvidenskab som forskningsfelt i Danmark. Projektets omdrejningspunkt omkring undervisning i folkeskolen på seksualområdet, har vi set som oplagt og givende at belyse tværfagligt med bidrag fra begge studieretninger. Det skal pointeres, at når der i opgaven bruges formuleringen 'vi', er det forfatterne til nærværende opgave, der refereres til, og ikke 'vi' som i menneskeheden eller andre bredere størrelser.

Vores videnskabsteoretiske udgangspunkt er poststrukturalistisk og dermed socialkonstruktivistisk, som vi vil beskrive nærmere i det følgende. Vi ser viden som situeret - viden kan aldrig være objektiv, men skal forstås ud fra en specifik kontekst og i relation til forskerens egne erfaringer og position. Vi mener på denne baggrund, det er vigtigt at være tydelige om vores egne position. Vi lever selv i og er påvirket af det samfund, vi undersøger, hvilket giver os indsigt i emnet og konteksten, men også indebærer risiko for, at vi overser væsentlige detaljer. På samme måde er vi selv påvirket af normative diskurser, og er også med til at reproducere disse.

Vi tager afsæt i intersektionalitet, med en forståelse af at forskellige former for diskriminerende magtforhold samspiller i samfundet og ikke kan adskilles, eksempelvis køn, klasse, etnicitet, alder, seksualitet. Denne undersøgelse bruger intersektionalitet i det, den ser på køn og seksualitet i et samspil, men samtidig er det en afgrænsning i opgaven at fravælge ikke at se på andre kategorier.

Med udgangspunkt i såvel pædagogisk som feministisk forskning ser vi empirisk kvalitativ metode, som en undersøgelse af en situation påvirket af såvel historisk tid, kultur og sociale relationer. Det vil sige, at vi med denne undersøgelse vil analysere os frem til, hvilke normer omkring køn og seksualitet, som kommer til udtryk i diskurserne om seksualundervisning i et givent rum og tid iblandt en given gruppe af mennesker. Vi er bevidste om, at det er os som forskere, som har tolkningsmagten. Analysen skal altså ikke læses som en redegørelse for, hvad informanterne "rent faktisk" mente, men som vores bud på, hvordan materialet kan læses ud fra det fokus, de teorier og begrænsninger vi har valgt. Interessen for at se på køn og seksualitet er noget, vi har delt gennem flere år, uden for den akademiske verden, og derfor har vi nogle forudindtagede syn på emnet. Vi ser normer omkring køn og seksualitet som begrænsende og undertrykkende for menneskers udtryksrum og har fra egne erfaringer et billede af, at seksualundervisning er heteronormativ. Begge har vi gået i dansk i folkeskole, fået seksualundervisning, været flove over vores menstruation, snakket om hvilke drenge vi godt kunne lide og haft et heteroseksuelt samleje første gang, vi havde sex. Alt sammen uden på noget tidspunkt at overveje eller blive gjort opmærksomme på at andre muligheder var til rådighed. Lad os fra starten slå fast, at der ikke er noget kritisabelt ved at have et seksuelt begær, uanset hvem det retter sig mod. Det, vi ønsker at kritisere, er heteronormativiteten, og de ulige magtrelationer som produceres, når sociale konstruktioner undertrykker og begrænser personlige og kollektive udtryks- og handlemuligheder. Ønsket for nærværende opgave er at se queer perspektivet sammen med normkritisk pædagogik som udviklende og fremadskuende.

1.3 Forskningsfelt

I dette afsnit vil vi se på, hvordan vores opgave placerer sig i forhold til tidligere forskning om seksualundervisning i folkeskolen. Overordnet eksisterer kønsforskning kun i begrænset omfang i Danmark. Dermed er det ligeledes meget begrænset, hvad vi har kunnet finde på området, der omhandler seksualundervisning, heteronormativitet, køn og seksualitet.

Åbne og lukkede døre – En antologi om køn i pædagogik fra 2010, ønsker, ligesom vi, at sætte fokus på, at køn og normer er relevant inden for det pædagogiske område. Antologien er udarbejdet af foreningen *Køn i Pædagogik* og sætter ord på det, som redaktørerne kalder ”kønsblindhed” i danske daginstitutioner og på uddannelsesinstitutioner. Et af afsnittene omhandler specifikt, hvordan der kan skabes et tryggere rum for homo-, bi- og transpersoner i seksualundervisningen. En af forfatterne til dette afsnit, F. Ingemann, har ligeledes ud fra et queerfeministisk perspektiv skrevet bacheloropgave i Genusvetenskap i 2008 »skeden er der, man stikker pikken ind, når man har sex« - et studie af foreningen *Sex og Samfunds seksualundervisning*. Her undersøges ”(...)hvordan forestillingerne om blandt andet køn, sex og seksualitet bevæger sig gennem institutionens system fra en bestemt samfundsdiskurs, til udformning af mål og retningslinjer, til undervisningen i praksis.” (Jensen 2008:18). Overfor dette, eller i forlængelse heraf om man vil, undersøger vores opgave, undervisningen ud fra modtagernes perspektiv. Dette fokus på eleverne kan også findes i afhandlingen *Historier om kæresten og kærlighed – Konstruktioner af heteroseksualitet* fra 1999 af L. Kirkegaard m.fl. Den handler ikke om seksualundervisning, men om de forskellige måder, hvorpå unge lærer at forholde sig til kulturelle normer omkring heteroseksualitet. På trods af at de undersøger heteroseksualitet, virker deres tilgang meget modsigende, de mangler en selvbevidsthed om deres egen rolle i reproduktionen af normer og underbygger i høj grad den binære kønsopfattelse. I 2009 har A. F. Møller-Madsen skrevet specialet *Vurdering af 9. klasse elevers udbytte af folkeskolens seksualundervisning* ved Århus universitet. Dette er en kombination af en kvalitativ og kvantitativ undersøgelse, men som ikke indeholder noget kønsperspektiv. I tidsskriftet *UP – Unge pædagoger Tema: Seksualundervisning* fra 2010 diskuteres og belyses forskellige dele af seksualundervisning, og flere af artiklerne har ligesom vi et normkritisk perspektiv på seksualundervisningen.

Den begrænsede mængde forskning på området i Danmark har gjort, at vi har fået inspiration fra Sverige, hvor kønsperspektiver og normkritik oftere er at finde i videnskabelige sammenhænge.

Afhandlingen *Risk och bejakande – Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisningen i TV* af E. Bolander fra 2009, beskæftiger sig i høj grad med samme

problematikker som vi, blot på et andet materiale, nemlig undervisningsudsendelser i TV hvor diskurser, heteronormativitet, køn og seksualitet undersøges.

Disse forskningsarbejder og udgivelser har på forskellig vis bidraget til denne opgave. Konkret benytter vi os af sidstnævnte afhandling, studiet af Sex og Samfund, samt temanummeret om seksualundervisning fra UP. Dog må de siges alle at bidrage med baggrundsinformation til denne undersøgelse.

1.4 Kort om seksualundervisningen i Danmark

I dette afsnit vil vi kort opridse baggrunden og udgangspunktet for seksualundervisning i folkeskolen i Danmark. Vi har valgt ikke at gå i dybten med den historiske baggrund eller formelle formkrav for seksualundervisningen, men det er relevant at vide, hvordan dette har tegnet sig - før som nu – for at få en bedre forståelse af konteksten for vores undersøgelse.

Ideen om seksualundervisning opstod i et krydsfelt mellem biologi, pædagogik, medicin og moral og ud fra tesen om, at forebyggelse var bedre end helbredelse. I slutningen af 1800-tallet udkom på denne baggrund en række seksualbelærende skrifter henvendt til brug i skolen. I mellemkrigstiden bliver seksualundervisning igen sat på den skolepolitiske dagsorden. Det drejede sig om diskurser om 'det seksuelle problem' blandet med en kulturradikal reformbevægelse, der stod for visioner om 'det frie menneske' og ønsker om, at "(...) seksualoplysning kunne være med til at aflive destruktive fordomme og støtte den enkelte elevs seksuelle selvbestemmelse og valg."(Graugaard 2006)

Det er først i 1970, at der indføres obligatorisk seksualundervisning i den danske folkeskole. Dette sker blandt andet efter pres fra Sex & Samfund¹. Seksualundervisningen har været og er stadig timeløs, hvilket kritiseres i de fleste undersøgelser, da dette bevirker meget varieret kvalitet i og prioritering af undervisningen fra skole til skole. (Ryge 2010:19). I 2009 viste en undersøgelse, at hver femte elev i 9. klasse aldrig har modtaget seksualundervisning (Ryge 2010:1).

Seksualundervisning i Danmark i dag er reguleret fra politisk hånd gennem *Fælles mål 2009 Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Faghæfte 21*. Heri beskrives formålet med undervisningen som "(...) at eleverne tilegner sig indsigt i vilkår og værdier, der påvirker sundhed, seksualitet og familieliv." (Undervisningsministeriet 2009:4). Der findes, som A. S. Jensen er inde på, dog "(...) ingen krav på, at undervisningen skal have et køns-, ligestillings, eller hbt-perspektiv."

¹ Foreningen Sex og Samfund er en NGO som arbejder med at udvikler seksualundervisning og -oplysning i Danmark. Foreningen tilbyder gratis seksualundervisning.

(Jensen 2008:5). I *Faghæfte 21* beskrives krav til indhold i undervisningen, da også i meget overordnede vendinger. Det er kun betegnelsen 'seksualitet', som optræder, hvilket kan opfattes som indkluderende i forhold til ikke-heteroseksualitet. Samtidig vil det sandsynligvis inddirekte betyde heteroseksualitet, når samfundet opfattes som heteronormativt.

Ud fra *Faghæfte 21* er det også svært at få et tydeligt billede af, hvad seksualundervisning skal indeholde.

Valget om at fokusere på seksualundervisningen har været et begrænsningstiltag. Undersøgelsen handler ikke om seksualundervisning i folkeskolen, men om diskurser om køn og seksualitet som forekommer iblandt unge mennesker, når der reflekteres over den seksualundervisning de har modtaget, samt hvordan synliggørelse af normer kan skabe forandringspotentiale. At lade seksualundervisning være udgangspunkt for samtalerne skaber en givende distance til de følsomme emner, og gør det muligt i højere grad at se på hvilke diskurser der bruges om disse emner.

2. Teori

I dette afsnit vil vi redegøre for de begreber, som er centrale for vores analyse og diskussion. Det drejer sig om diskurser, normer og magt, køn, den heteroseksuelle matrice, heteronormativitet, seksualitets hierarki, performativitet, sprækker og normkritisk pædagogik. Udvælgelsen af teori og litteratur er sket på baggrund af interessefelt og problemstilling i projektet.

Vi vil i det følgende drage nytte af den franske filosof Michel Foucault, med fokus på *Seksualitetens historie bind 1, Viljen til viden* fra 1976, som fokuserer på historiske diskurser om køn og seksualitet. Dette har vi valgt for at se på seksualitet som konstrueret indenfor specifikke sociale, kulturelle og tidslige kontekster. Samt at se på hvordan normer integrerer eller udelukker det, der ikke passer ind i eksisterende hegemonier.

Der findes begrænset dansk litteratur indenfor det kønsvidenskabelige felt, men i 2010 udkom en oversættelse af Judith Butlers *Gender Trouble*, fra 1990, under titlen *Kønsballade*. Dette værk er ofte blevet betegnet som starten på *queerteori* i akademiske sammenhænge. Judith Butler syn på opløsning af eksisterende køns kategorier, kan af nogle opfattes som radikalt. Et queerfeministisk perspektiv tager udgangspunkt i at stille spørgsmålstejn ved eksisterende normer i såvel vidensproduktion, som i dekonstruktion af fastfrosne forestillinger, termer og hegemonier.

2.1 Seksualitetens diskurser

Foucault er spændende i et kønsteoretiske og feministiske perspektiv, idet han stiller spørgsmålstejn ved dominante eksisterende forestillinger og positioneringer omkring menneskets seksualitet, og derved inddirekte kritiserer synet på køn som noget givent og naturligt. Foucault anvender den såkaldte vidensarkæologiske metode, og med denne diskuterer han de foranderlige diskurser og magtstrukturer igennem de sidste tre århundreder. Et eksempel han tager op er de forhold som eksisterede i det antikke Grækenland imellem en ældre lærd mand og hans elev. Hvad der på det givne tidspunkt kunne betragtes som en velanset handling i kulturlivet, ville med nutidige øjne blive set på som afvigelser fra normen, i form af homoseksualitet eller pædofili.

Foucault undersøger det han kalder 'repressions-hypotesen', som peger på den eksisterende forestilling om, at det seksuelle i vesten er blevet undertrykt, tabuiseret og censureret siden det 17. århundrede. Selvom periode markerer et brud i seksualitetens historie med fremkomsten af omfattende anstændigheds- og blufærdighedspåbud, argumenterer han, at diskurser omkring seksualitet på grund af dette er blevet mangedoblet og ikke indskrænket. (Foucault 2011: 120)

Det er gennem isoleringen, intensiveringen og konsolideringen af perifere seksualitetsformer, at magtforholdene til kønnet og til nydelsen forgrener sig, formerer sig, tager bestik af legemet og gennemtrænger adfærdsmønstrene. (Foucault 2011:58)

De afvigende, perverse og endda kætterske seksualitetsformer er med til at underbygge de normgivende forestillinger og gennem officielle og lovgivningsmæssige fokusering på disse med til at forme synet på kønnet. Der er tale om en åbenlys italesættelse af seksualitet, som har kultiveret og fremdyrket den. Lyst og seksualitet er til alle tider blevet formet og disciplineret af magtstrukturer, både kulturelle og økonomiske. Det er ikke selve repressionen af seksualitet, men de installationer, som foregår i kulturen igennem italesættelse, som former normer og betydninger. Med renæssancens lægevidenskab fremstilles sex og seksualitet i et kliniske, saglige og moralsk ufarligt sprog. Dette bliver set som en form for frigørelse af seksualiteten, men er blot en anden italesættelse, installation og disciplineret. Alt er formet igennem diskurser til at blive kulturelle idealer og egenskaber, og 'naturlig' seksualitet er derfor en illusion.

Når vi benytter os af begrebet diskurser, er det i en bred forståelse af sprog, handlinger og udtryksmuligheder, der fungerer meningskonstituerende. Diskurser ska ikke forstås som noget statisk, men fungere ved at italesættelser dannes, transformeres og brydes mod hinanden. Nogle diskurser vil dominere over andre og skabe hegemonier. Diskursive hierarkier formes institutionelt og i praksisformer indenfor 'videnskaben' på et givent historisk tidspunkt, og på denne måde sammenflettes diskurser i magt og viden.

Vi har lavet analysen af vores materiale som en diskursanalyse, hvor vi har set på, hvilke forskellige diskursive temaer, der kommer frem, deres indbyrdes forhold og forskellige diskursive strategier. Desuden har vi set på effekter, konsekvenser og betydninger af diskurserne, blandt andet ved at se på hvilke der kan kategoriseres som hegemoniske eller tilhørende forskellige diskursive formationer.

2.2 Magt og normer

I vores syn på magt ligger vi os op af Foucault, hvor magt kendetegnes ved, at være allestedsnærværende og produktiv i modsætning til et mere traditionelle syn på magt, som repressivt, noget der kun begrænser, og som kommer oppefra og ned:

(...) magten kommer nedefra; det vil sige, at der ikke, som princip for magtrelationerne og som general støtteform, findes en binær og global modsætning mellem de herskende og de beherskede, I en tohed som sætter sig igennem ovenfra og nedefter (...) (Foucault 2011:100)

Det kan ses som et opgør med den marxistiske opfattelse af magt, som det der sker imellem undertrykker og undertrykte. Tortur, slaveri og henrettelse kan i Foucaults optik ikke kendetegnes

som magt, men derimod som banal fysisk underlæggelse. Den juridiske magt er opfattelsen af undertrykkende grænsedragene udøvelse, understøttet af apparater eller institutioner ved hjælp af loven, forbud og censur. Denne form af magt er yderst begrænset, mener Foucault, idet den fremstår monoton, tvunget til at gentage sig selv og som en mekanisme, der udelukkende kan trække grænser ved hjælp af forbud (Foucault 2011:91). Derimod er magten kompleksitet ikke svær at få øje på i dens sammenvævede selvforstærkende net af forskellige taktikker:

Magts rationalitet ligger i de taktikker, som ofte er helt åbenlyse på det begrænsede felt, hvor de sætter ind – magts lokale kynisme – taktikker, som sammenkædes, gensidigt fremkalder og udvider hinanden, finder holdepunkter og betingelser andetsteds og slutteligt aftegner installationer i helheden (...) (Foucault 2011: 101)

Magt og viden er tæt sammenkædede, magten indlejres i vidensinstanser, der ordner, omformer og kontrollerer. Magten kan ikke siges at blokere og forvrænge drifter og instinkter, snarere producerer den forvrængende sandheder om subjektet. (Foucault 2011:97). Viden er med til at konstruerer hegemonier. Gennem hegemoniske diskurser og normer opstilles positioner, som mennesker kan indtage og stræbe efter, på denne måde udøves selvdisciplinering, når mennesker frivilligt træder ind i normerne. Magten er en mekanisme, der disciplinerer vores kroppe gennem subjektiveringsprocesser ved at installere individuelle og totaliserende sandheder i subjekterne. 'Disciplinerende' begreber som køn, seksualitet, sindssygdom og kriminalitet fungerer som eksplicit undertrykkende subjektiveringsprocesser. Begreberne fastfryser hele eksistensen, og kroppens mangfoldighed i stivnede positioner, der kontrolleres af magt og viden. (Hede 2007: 29)

Magt og normer skal ligeledes ses i sammenhæng med Butlers syn på 'identitet', hvor hun peger på, at identitet ikke er noget logisk, kontinuerligt og sammenhængende ved en persons status, men skabes ud fra samfundsmæssige normer for, hvad der er forståeligt. Ifølge Butler giver det ikke mening at tale om identitet uden at tale om kønsidentitet. Hun mener, at "(...) "personer" alene bliver forståelige ved at blive kønnet i konformitet med genkendelige standarder for forståeligheden af kønnet." (Butler 2010:59) Altså kan hegemoniske forestillinger om binære køn ses som eksempel på normer, som mennesker ønsker at passe ind i, da det er nødvendigt for let at blive forstået af andre mennesker.

2.3 Køn som konstruktion

'Vi har placeret os under kønnets vartegn, som dog mere betegner en kønnets Logik end en Fysik.' (Foucault 2011:84)

Grundlæggende ønsker vi, ligesom Judith Butler, at påpege og kritisere den hierarkiske opdeling i binære køn - 'mand' og 'kvinde' - hvor disse to køn opfattes som en komplementering af hinanden og

med modsatrettet begær.

Køn ses som en proces hvor krop og subjekt antager en kønsspecifik form gennem den identifikation, der består af gentagende citeringer af de herskende kønsnormer. Foucault taler om videns-magten, der konstitueres i eksempler som barnets krop, der i vuggen, værelset, omgivet af forældre, pædagoger og læger overvåges for dets køns mindste tilkendegivelser. (Foucault 2011: 105)

Butler kritiserer ligeledes den diskursive opdelingen mellem biologisk køn og socialt køn, på engelsk 'sex' og 'gender'. Opdelingen har muliggjort en fastsættelse af samfundsmæssig indflydelse på køn (sociale konstruktioner), samt muliggjort at tale om køn uden om biologisk deterministiske diskurser. I det danske sprog er denne opdeling aldrig blevet indført, men den findes på en del andre sprog. Butler argumenterer for at begge dele er konstrueret – at der ikke findes et bagved liggende ”naturligt” biologisk køn, hvortil det sociale køn bygges ovenpå – og at den diskursive opdeling er med til at styrke ideen om 'et naturligt biologisk køn'.

(...) en måde, hvorpå den interne stabilitet og binære ramme for biologisk køn effektivt sikres på, er at sætte det biologiske køns dualitet i et prædiskursivt domæne. Denne produktion af biologisk køn som det prædiskursive bør forstås som effekten af det kulturelle konstruktionsapparat, der betegnes af socialt køn. (Butler 2010:46)

Ifølge Butler er begrebet om et socialt konstrueret køn ikke brugbart inden for feministisk teori, da det er med til at styrke og reproducere den binære kønsopfattelse ved at gøre biologisk køn til et naturaliseret ”fakta” som er bestemt forud for diskurser omkring køn. Hvis biologisk køn også er konstrueret giver det altså ikke mening at lave denne sondring mellem de to former for køn.

2.4 Den heteroseksuelle matrice

Den heteroseksuelle matrice vil vi gerne benytte i vores syn på hvordan køn og seksualitet samspiller og som en del af vores forståelse af heteronormativiteten. Når sproget fastholder modsætningen af køn som maskulint og feminint, afskrives andre mulige identiteter og begærsretninger end de, der lever op til den binære biologiske forståelse af køn og (hetero)seksualitet.

Heteroseksualiseringen af begæret kræver og iværksætter produktionen af adskilte og asymmetriske modsætninger mellem ”feminin” og ”maskulin”, hvor disse forstås som ekspressive egenskaber ved ”mand” og ”kvinde”. Den kulturelle matrice, hvorigennem kønsidentitet er blevet forståelig, kræver, at visse former for ”identiteter” ikke kan ”eksistere” – dvs. de identiteter, hvor socialt køn ikke følger af biologisk køn, og de identiteter, hvor begærspraksisser ikke følger af enten biologisk eller socialt køn. (Butler 2010:60)

Vi deler Butlers syn på, at heteroseksualitet er afhængigt af og sammenkoblet med den binære kønsopfattelse. Hverken hetero-, bi- eller homoseksualitet er forståeligt uden en forudsat binær

kønsopfattelse. Køn kan ikke adskilles fra seksualitet, da det er gennem den heteroseksuelle matrice, at den kulturelle produktion af kvindelighed og mandlighed produceres.

Heteroseksualitet, som en obligatorisk og naturaliseret institution, fordrer og regulerer køn som en binær relation, hvor det maskuline begreb er differentieret fra et feminint begreb, og hvor denne differentiering gennemføres via heteroseksuelle begærpraksisser. Handlingen, som differentierer binaritetens modsætningsrettede momenter, resulterer i en konsolidering af begge begreber, samt deres respektive interne kohærens mellem biologisk køn, socialt køn og begær. (Butler 2010:68)

Den hegemoniske forestilling om heteroseksualitet som en naturaliseret seksualitet er altså koblet sammen med en binær kønsopfattelse, og disses regulerende magtmekanismer bekræfter og styrker hele tiden hinanden. For at kønsidentiteter skal være forståelige kræves, at socialt køn følger af biologisk køn, og at begærpraksisser ligeledes følger af enten ”socialt” eller ”biologisk” køn. Den heteroseksuelle matrice opretholdes af ekskludering af andre former for køn- og begæridentiteter, og sådanne former for ”identitet” vil fremstå som umuligheder eller udviklingsmæssige fiaskoer. Samtidig kan sådanne ”kønsidentiteter”, der bryder med normerne, derfor være med til at åbne op for rivaliserende og subversive matricer for kønsuorden. (Butler 1990:60-61)

2.5 Heteronormativitet og Seksualitetens hierarki

Meget af det ovenfor beskrevne kan sammenfattes i en præcisering af begrebet omkring heteronormativitet. Begrebet heteronormativitet tydeliggøre at det er heteroseksualitet som hegemoni og de normer omkring hvad 'rigtigt' heteroseksualitet er, vi ser som problematiske, ikke det seksuelle begær der kaldes heteroseksuelt. Heteronormativitet skal her opfattes som strukturer, institutioner, love, relationer og handlinger der opretholder heteroseksualiteten som noget naturligt, ensartet og altomfattende. (Ambjörnsson 2006:52)

Gayle Rubin introducerede i 1984 med artiklen *Thinking sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality* et seksualitetens hierarki som opdelt forskellige seksuelle handlinger ud fra deres hierarkiske placering i samfundet. Hierarkiet tydeliggør at ikke al heteroseksualitet ligger inden for rammen af heteronormativiteten. Der er en snæver ramme for hvilken form for heteroseksualitet, der er respektable. I den ene del af hierarkiet er den seksualitet, som anses for at være god, normal, naturlig og velsignet. Anden del beskriver den seksualitet som anses som dårlig, unormal, unaturlig og fordømt. I den normative del er følgende elementer: heteroseksuelt, inden for ægteskabet, monogamt, reproduktivt, gratis, tosomt, inden for forholdet, samme generation, hjemme, uden porno, kun kroppen/uden hjælpemidler. I den unaturlige del indgår: homoseksuelt, i synd (udenfor ægteskab), promiskuøst, ikke reproduktivt, mod betaling, alene eller i gruppe, tilfældigt, generationsforskel, i parken, med porno, med hjælpemidler, SM. (Rubin 1984:152-153)

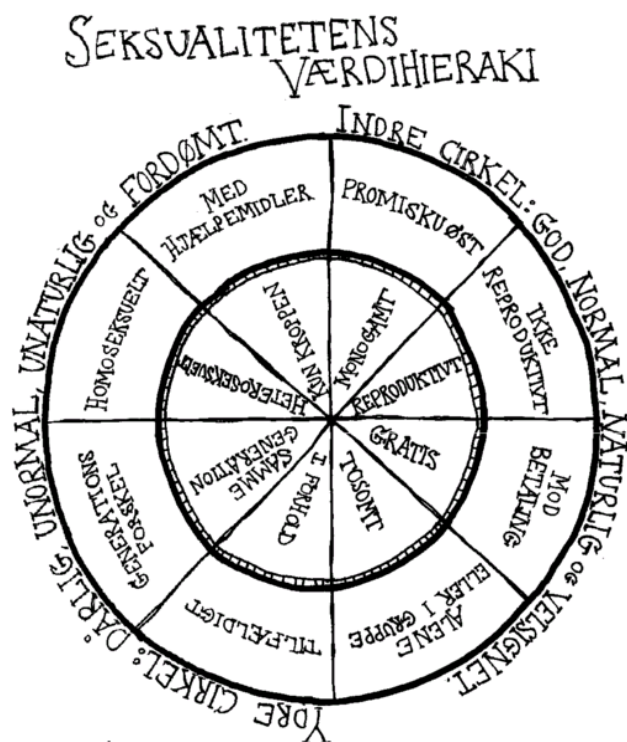

Illustration : GenusInfo 2009

Pointen med dette hierarki er at vise, at der ikke kun findes hetero- og homoseksualitet, men at der er mange forskellige måder at at være seksuel på. Idet artiklen er skrevet i 1984 er der formodentlig visse af de elementer og placeringer, som indgår i det beskrevne hierarki, som ikke længere er de samme. Vi mener dog, at modellen er et godt værktøj til at se på hvilke normer for seksualitet, der findes i vores materiale, og hvilke former for seksualitet der placeres uden for normerne.

2.6 Performativitet og sprækker

Performativitet er et vigtigt begreb, når man ser på Butlers teori, og vigtigt i forhold til vores undersøgelse. Performativitet ser vi som et opgør med ideen om, at køn er noget, man er, men at køn i stedet er en social konstruktion, der skabes gennem gøren/performance.

I denne forstand er køn altid en gøren. (...) Der er ingen kønsidentitet bag udtrykkende for køn; denne identitet konstitueres performativt af selve de "udtryk", som siges at være dens resultater. (Butler 1990:70-71)

Kønnede kroppe konstrueres gennem en gentagende gøren køn, hvor mennesker forsøger at gøre deres køn inden for en kulturel forståelig ramme (den heteroseksuelle matrice).

(...) performativitet [er] ikke en enkeltstående handling, men en gentagelse og et ritual, der opnår sine virkninger via sin naturalisering i konteksten af en krop (...) (Butler 2010:xv)

Med beskrivelse af køn som performativt fremhæves, at det der anses som en indre essens af kønnet – skabt gennem en naturalisering af kroppen og "biologisk" køn – ikke eksisterer, men skabes

gennem vedvarende handlinger og den kønnede stilisering af kroppen.(Butler 1990:xv)
Normer for køn og seksualitet gøres hele tiden og gennem konstant gentagelse reproduceres de, men som Butler er inde på, er der gennem denne performativitet også en mulighed for at ændre og udvide forestillingerne ved at gøre køn anderledes. For Butler foregår der en performativ anvendelse af diskurser, hvor normer er afhængige af at blive opretholdt ved at blive citeret igen og igen. De kønnede identiteter styrkes gennem udelukkelse og ekskludering af det som ikke passer ind i heteronormativiteten, eksempelvis modsat kønsidentifikation og begær rettet mod eget køn. Det ekskluderede og afviste, eller brud med den heteroseksuelle matrice, kan også ses som mulighedsbetingelser når ”Den overordnede forståelsesramme for undertrykkelse og omstyrtelse/frigørelse er at finde i forestillingen om imaginær identifikation.” (Stormhøj 1998: 61)
Det er i forståelsen af køn og seksualitet som konstruktioner at der åbnes op for handlemuligheder. Foucault skriver om modstand mod magten:

(...) snarere end at tage udgangspunkt i den store Magts enestående form og føre alle de bittesmå voldsudøvelser mod kønnet, alle de bekymrede blikke, man kaster på det, alle de skjulesteder, hvor man gør det usynligt, tilbage hertil – I stedet for dette drejer det sig om at sætte den frodige produktion af diskurser om sex ned på de mangfoldige og bevægelige magtforholds felt. (Foucault 2011:?)

Gennem at 'gøre' køn og seksualitet på måder der falder uden for normerne, kan der opstå sprækker, der på forskellig måder kan skubbe til de hegemoniske diskurser.

Vi vil i analysen se på om der er steder hvor der forhandles om normerne og opstår forskydninger af diskurserne. Desuden vil vi se efter sprækker, forstået som udtryk, der på en eller anden måde markerer kontra-, ikke-, og/eller antiheteroseksualitet. (Rosenberg 2002: 127) På dette punkt har vi ladet os inspirere af den svenske Tiina Rosenberg, som taler om *queer-lækager*. Udgangspunktet for at kigge efter sprækker er, at selv om kulturen er heteronormativ, er den ikke nødvendigvis heteroseksuel. Rosenberg skriver: ”Den heterosexuella kulturen och dess produkter är inte alls är så enhetliga som de utger sig för att vara. I själva verket ”läcker” både kulturen och dess produkter queerhet.” (Rosenberg 2002:118)

2.7 Normkritisk pædagogik

Normkritisk pædagogik har sit udspring i Paulo Freires frigørelsespædagogik, som har udviklet sig i mange retninger siden 1970'erne. Udgangspunktet er at fokusere på privilegerede normer i samfundet, hvordan de skabes, og hvilke konsekvenser de har.

I antologien *Normkritisk pedagogik – Makt, lärande och strategier för förändring* fra 2010 af Janne Bromseth og Frida Darj m.fl. findes denne forklaring:

I ett normkritisk pedagogiskt arbete är därför grundbulten kundskap om hur normativitet skapas. Sådan

kunskap är en förutsättning för att försöka undvika vardagliga normativetsfallor och skillnadsskapandepraktiker. Det krävs ständig självreflektion och kundskap om makt, normer och diskriminering för att medvetet synliggöra normer (...) (Bromseth 2010:71)

Gennem viden og forståelse af normerne kan der åbnes op for en forståelse af, hvordan nogle mennesker diskrimineres, og derigennem ændre på de magtstrukturer, der skaber diskriminering. Normkritisk pædagogik bygger på en kritik af, at når det kommer til spørgsmål om minoriteter og diskriminering, fokuseres der i læringsprocesser oftest på de undertrykte som gruppe. Der er forskellige risici ved at arbejde for ligestilling og mod diskriminering, hvis dette sker gennem at ville skabe forståelse, empati og tolerance for de personer, der krænkes og chikaneres. (Åkerlund 2011:10) For det første er der en risiko for, at man overser de magtstrukturer og normer, der gør at nogle mennesker ses som afvigende og unormale. For det andet er der risiko for, at man altid kommer til at tale om disse emner på en måde, hvor det forudsættes, at dem, man taler til, er en del af normen. Eksempelvis ved at undervisningen tager udgangspunkt i, at alle i en klasse indgår i det heteroseksuelle 'vi'. For det tredje risikerer man, at selv om det 'afvigende' bliver italesat, opretholdes og reproduceres de magtstrukturer, hierarkier og normer, der skaber grundlag for, at nogen benævnes, behandles og betragtes som som afvigere. (Åkerlund 2011:10) Samtidig risikeres eksempelvis homo- bi- og transseksuelle at blive fremstillet som en homogen gruppe, sammen med de problemer som denne gruppe oplever på grund af sin seksuelle identitet. (Wildow m.fl. 2007: 35-36)

I normkritisk pædagogik står forandringsspektivet centralt, og såvel skolen som individet skal ses som mulige forandingsobjekter. En normkritisk diskurs har til formål at synliggøre og forandre ulige magtrelationer. (Bromseth 2010:79). I processen med at erkende samfundsnormer er såvel lærere/pædagoger som elever involverede. Udgangspunktet er, at synet på sandhed og viden skabes og gøres gennem magtstrukturer indenfor institutioner, politik og enkelte individers ageren. Muligheden for forandring og udligning af magtstrukturer er derfor lige ledes tilstede i sociale relationer såsom en læringsproces. (Wildow 2007:37-38)

Nogle af de metoder, der arbejdes med inden for normkritisk pædagogik, tager udgangspunkt i analyser af repræsentation, kategorisering, viden, forståelse, ekskludering og inkludering, samt sin egen og andres positioner. Arbejdet kan indebære redskaber såsom inkluderings-strategier og håndtering af minoritetsrelaterede krænkelser. Der tales om, hvordan man taler til hinanden, hvorfor skældsord er problematiske, samt at turde og sætte sig selv, som f.eks. underviser, i en usikker situation ved at italesætte krænkelser osv.

Med mindeshistorierne ønskede vi, ved at lave ombytninger på kønnene, at få eleverne til at

reflektere over kønsnormer og se om de kunne bidrage til at synliggøre, at køn er noget som konstrueres indenfor en historisk og social kontekst, og at normerne er hierarkiske. Tankerne i mindeshistorierne har for os haft et normkritisk perspektiv og lignet nogle af de tanker, der ligger i normkritisk pædagogik. Derfor vil vi bruge vores materiale til at se på om og hvordan dette fokus på normerne kan være med til at indgå i en forandringsprocess. Dette vil vi komme nærmere ind på i det følgende afsnit om metode.

3. Metode

Vi vil i det følgende redegøre for vores valg af metode til at belyse de i indledningen skitserede problematikker. Da vi startede på projektet var vores først ide at vi ville lave observationer af seksualundervisning i en folkeskole, men ud fra vores interesse for hvordan diskurser (re)konstrueres og forhandles i relationer mellem mennesker, kom vi frem til at det kunne være spændende at sætte fokus på hvordan seksualundervisning opleves af de elever der modtager den. Vi har valgt at benytte os af en blanding mellem fokusgruppe-interview og den norske kønsforsker Karin Widerbergs metode omkring mindesarbejde. I dette afsnit kommer vi med nogle overordnede redegørelser og refleksioner for de valgte metoder og forskellige overvejelser i forhold til udførelsen. Til slut kommer der et afsnit omkring det indsamlede materiale og en præsentation af vores informanter.

3.1 Kollektivt mindesarbejde

I det følgende vil vi med udgangspunkt i Karin Widerbergs metode redegøre for produktion og analyse af mindeshistorier. Vi har valgt at bruge udpluk fra metoden som et forsøg på at fremme refleksioner hos informanterne i deres syn på køn og seksualitet. Dette valgt vi ud fra en forståelse af at de spørgsmål der stilles i indsamling af emperien har meget stor betydning for hvilke resultater der kommer ud af et interview, men ved at benytte os af det kollektive mindesarbejde håbede vi på at kunne åbne op for at eleverne kunne få større indflydelse på hvad der skulle snakkes om .

Vi ønskede at benytte metoden for at skabe rum for at informanterne kunne komme ind på andre og mindre normative temaer. end hvad vi følte vi kunne gennem kun at benytte fokusgruppe-interview. Efter vi havde besluttet at benyttet det kollektive mindesarbejde så vi ligeledes, som tidligere nævnt, en del sammenfald mellem denne metode og metoder indenfor normkritisk pædagogik. Widerberg skriver, at hun ser metoden mere som en indfaldsvinkel end en tilrettelagt model, som skal følges til punkt og prikke. At se og forstå erfaringer må anskues som en udfordrende proces, og det er dermed også den indgangsvinkel vi vil gribe metoden her an på. (Widerberg 2003:128) Vi bruger Widerberg som inspiration til denne metode, men har derudover valgt ikke at gå yderligere ind i hendes feministiske teoretiske arbejde.

Karin Widerberg skriver sig, med sin bog *Kunskapens kön – minnen, reflektioner och teori*, ind i diskussionen om vidensproduktion i et kønsperspektiv. Vi er enige i beskrivelser af køn, ikke som noget statisk, der ligger og venter på at blive opdaget, men derimod som noget aktivt i alle led af vidensproduktionen. (Widerberg 2003:121) Widerberg fremhæver sin metode som et forsøg på at

opnå koblinger imellem politik, empiri og teori (Widerberg 2003:12-13). Der fokuseres ligeledes på sammenhængen mellem køn, seksualitet og viden. Hun taler om ”(...) att utveckla en metod vars mål är att problematisera det ”naturliga”, saker och ting vi tar för givna.” (Widerberg 2005:178). Dette opnåes ved, at de nedskrevne mindeshistorier laves i to nye versioner, en i maskulin respektivt feminin tredje person. Der laves en ombytning af 'jeg' til både 'han' og 'hun' og derefter analyseres de kollektivt i gruppen.(Widerberg 2005:179) Ved at skrive mindehistorien i tredjeperson skabes en distance til det personlige samtidig med at den skrivende anonymiseres og teksten på den måde bliver for den kollektive gruppe. Widerberg mener at en tekst på den måde går fra at have et personligt omdrejningspunkt til at blive noget subjektivt som dermed lettere kan deles med andre. (Widerberg 2003: 126)

Vi ser en fin sammenhæng mellem mindesarbejdet og vores interesse for normkritiske læreprocesser, og ser denne metode som et spændende udgangspunkt for at kunne reflektere over forestillinger om køn og seksualitet.

Denne metode har et narrativt udgangspunkt, hvor de interviewede skildrer erfaringer fra eget liv. Mindesarbejdet kan foregå individuelt og dermed få et selvbiografisk islæt. Det var dog det kollektive mindesarbejde, vi fandt interessant. Dette var blandt andet for at trække fokus væk fra elevernes personlige identitet og i højere grad arbejde med kollektive refleksioner og forhandlinger omkring køn og seksualitet.

Mindeshistorierne kan behandle en konkret hændelse, en situation eller en følelse, som varer længe, og der kan gøres brug af forskellige medier som billeder, ordspog, melodier eller tekst til at sætte minderne i gang. Nedskrivningen af mindet skal gerne rumme alle indtryk, det vil sige beskrivelser af omgivelser, stemninger og følelser.

3.2 Det empiriske materiale

Det følgende afsnit er refleksioner over valg, validitet og begrænsninger.

Vi har foretaget to kvalitative fokusgruppe-interviews med fem elever på en efterskole på Sjælland. Interviewene er kombineret med det kollektive mindesarbejde, ved at andet interview tager udgangspunkt i mindeshistorierne. Vi har hovedsageligt analyseret transkriberingerne af fokusgruppe-interviewene. Derudover har vi brugt nogle eksempler fra de oprindelige mindeshistorier, da der her kan findes længere og mere uddybende beskrivelser af det der ligeledes tales om i interviewene. Det vi har været interesserede i, i mødet med eleverne, var ikke personlige seksuelle erfaringer, men derimod hvordan de havde oplevet undervisningen og derigennem hvilke

udtryk og (re)konstruktioner af normer i forhold til køn og seksualitet der kom frem.

3.2.1. Interviews

Fokusgrupper har den fordel, at det er en metode som gør det muligt at "(...) producere data om mønstre i indholdsmæssige betydninger i gruppers beretninger, vurderinger og forhandlinger." (Halkier 2008:10). Bente Halkier har med bogen *Fokusgrupper* fra 2008 fungeret som inspiration og baggrunds viden. Vi valgte at benytte fokusgruppe-interview ud fra hendes pointe om, at det i fokusgrupper er muligt at se på "...sociale gruppers fortolkninger, interaktioner og normer" (Halkier 2008:13). En problematik ved fokusgrupper hvor deltagerne på forhånd kender hinanden - som det har været tilfældet med denne gruppe – er risikoen for, at allerede etablerede dominans-relationer kommer til at spille en stor rolle. Tilgængæld kan det faktum, at deltagerne kender hinanden være med til at skabe et mere trygt rum.(Halkier 2008:30) I forlængelse af dette ligger der en fare for, at deltagerne ikke vil kunne komme lige meget til orde på grund af sociale relationer og hierarkier i gruppen. Vi har forsøgt at afhjælpe markante dominanser, konkret ved indimellem at benytte os af 'runder', hvor alle taler på skift. (Widerberg 2003:127)

Vi ser interviewet som et møde mellem forskellige subjekter, som en dialog mellem eleverne selv, samt mellem os som interviewer og informanterne. Her var det en klar distance, at informanterne (16-17 år) var en anden alder end vi selv (26år), og vi flere gange måtte konstatere, at de havde ganske andre måder at agere og reflektere på end vi. Størrelsen på gruppen, valgte vi, ikke skulle være for stor, både i overvejelser omkring det sensitive emne, samt fordelene af senere at kunne se på "...sociale forhandlinger, sproglige udtryk og betydningsdannelse."(Halkier 2008:34) Det ville naturligvis være optimalt at have et længerevarende forløb med gruppen. Dette er i omfanget af dette projekt ikke muligt. Valget om at mødes med gruppen to gange med en uges mellemrum er taget ud fra pointen om, at det ikke er alt man kan huske på én gang, samt for at gøre det muligt at inddrage mindesarbejdet.

Vi havde, til fokusgruppe-interviewet, udarbejdet en interviewguide med forskellige overordnede spørgsmål, der hovedsageligt kredsede omkring temaerne køn og seksualitet i undervisningen. Denne guide blev skrevet for at hindre os selv som interviewere i at stille for ledende spørgsmål, samt for at kunne følge med i, om vi kom omkring det, vi var interesserede i. Samtidig gjorde guiden det på forhånd muligt at reflektere over præsentation af projekt og spørgsmål, som naturligvis måtte indeholde andre vendinger, end de formuleringer vi benytter os af på skrift.

3.2.2 Informanterne

Aldersgruppen valgte vi ud fra gerne at ville tale med informanter der nyligt havde haft seksualundervisning. Ved at vælge elever fra en efterskole havde informanter modtaget forskellig seksualundervisning i forskellige dele af Danmark. Vi fik adgang til den efterskole vi foretog interviewene på, gennem en af lærerne på skolen, som vi kendte. Udvalg af informanter er foregået ved, at fem elever har meldt sig til at være med, efter en mundtlig præsentation af projektet på skolen. Her fortalte vi at vi skulle lave en bacheloropgave om ”køn, krop og seksualitet”² i forhold til seksualundervisning i folkeskolen og gerne ville tale med nogle elever om deres undervisning. Vi sendt efterfølgende en mail der forklare om projektet (se bilag1). Vi har efterfølgende overvejet at der er nogle etiske problematikker i at informanterne ikke er blevet bedre informeret omkring formålet med opgaven inden de indvilligede i at deltage. Problemet var at det var meget tidligt i processen så præsentationen blev ikke særligt uddybende og vi på daværende tidspunkt var mere optaget af ikke at komme til at påvirke materialet for meget. Inden fokusgruppe-interviewet startede, gennemgik vi et dokument (Se bilag1), som vi havde sendt sammen med ovennævnte mail, med oplysninger om anonymisering og deres rettigheder som informanter m.m. Dette havde vi udarbejdet ud fra *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Efter gennemgangen fik vi informanternes sammentykke til at de stadig gerne ville deltage, både mundtligt og skriftligt. I slutningen af andet interview svarede deltagerne på nogle spørgsmål på skrift, som gav os information om deres person og baggrund. Heraf kunne vi udlede, at tre af deltagerne identificerede sig med den feminint kønnede betegnelse ”pige”, Gerd, Nikki og Alex og to identificerede sig med den maskulint kønnede betegnelse ”mand” og ”dreng”, Jo og Sascha. Alle deltagerne var hvide og etniske danskere, og selvom vi er bevidste om, at spørgsmål om klasse, etnicitet og andre normative kategorier, har indflydelse på vores materiale, har vi på grund af opgavens omfang, begrænset os til at fokuserer på køn og seksualitet. Deltagerne var mellem 16 og 17 år, én gik i 9. klasse (Nikki), resten gik i 10. klasse. Alderen spiller, som tidligere nævnt, ind på vores position og magt. Særligt i et interviewet med så forholdsvist sensitivt emne overvejede vi faren for at komme til at overskride informanternes grænser, da vi dog ikke var interesseret i informanternes personlige erfaringer, men deres undervisning, besluttede vi, at faren ikke var så stor. Nogle af de steder hvor vores forskellige positioner trådte frem, var i de forskellige sproglige forudsætninger, vi havde for at tale om disse emner. Dette blev tydeligt, når vi ikke mestrede at formulere spørgsmål, som var forståelige for modtagerne. Derudover var det os klart, at vi stod med et mere teoretisk udgangspunkt og syn på køn og seksualitet, som vi ikke ønskede at forklare vores informanter, idet vores udgangspunkt ikke skulle påvirke materialet for meget.

² Dette blev senere ændret til kun at omhandle køn og seksualitet

Vi har anonymiseret informanterne, ved at ændre deres navne. Som en lille sigende pointe har vi benyttet kønsneutrale navne. Dette sker ud fra betragtningen om, at vi mener det sjældent er vigtigt for en samtale at vide, hvilket biologisk køn en person har. Alligevel vil man med det danske sprog stort set altid blive gjort opmærksom herpå ved at høre en persons navn, og det kan, som tidligere nævnt, synes umuligt at tillægge en person identitet uden at kende til kønsidentiteten. Der er ikke tale om noget slagkraftigt tiltag, som vælter heteronormativiteten, men et fortsat forsøg på at udfordre vores egen og læserens formodede binære kønsopfattelse, med det materiale vi producerer. Erfaringer fortæller os, at det kan skabe en del forvirring, pludselig ikke at vide hvilket køn man står overfor (som det vil forekomme i analysen). Vi vil dog bede læseren tage udfordringen op, og opfatte det som en kærkommen leg med identiteter og forudindtagethed. Når vi har vurderet det vigtigt for forståelsen af citaterne, er personens køn angivet.

3.2.3 Mindesarbejde i praksis

Det kollektive mindesarbejde har den styrke, at kunne åbne op for refleksioner om normative holdninger og forståelser. I slutningen af første fokusgruppe-interview bad vi informanterne om, at skrive to historier hver, ud fra følgende oplæg; skrive om 'en seksualundervisningstime, hvor I lærte om sex eller prævention' og 'en seksualundervisningstime, hvor der skete noget pinligt, eller hvor der opstod en konflikt'. Vi fortalte at vi skulle snakke om historierne næste gang vi mødtes. Udover i historierne at ændre 'jeg' til 'hun' og 'han' valgte vi, at bytte rundt på eventuelle kønnede objekter, personer eller kropsdele, så eksempelvis 'penis' blev erstattet af 'klitoris'. Dette gjorde vi da der i historierne ikke ofte indgik et 'jeg'. Ved andet interview bragte vi et udvalg af de 'nye' historier med til eleverne, for at vi sammen kunne analysere dem i gruppen. Vi har konstaterer visse problematikker med det kollektive mindesarbejde, det er svært at være sikker på at historierne bliver 'kollektiviseret' ved at de ændres til tredje person og svært at regne med at det ikke får betydning hvis historie det er, særligt med så lille en gruppe. Efterfølgende har vi konstateret, at arbejdet med mindeshistorier, har været både problematisk og givende. Vores andet møde med eleverne og forsøg på at tale om og analysere historierne, blev på grund af ydre omstændigheder mere tidsbegrænset, end planlagt. Vi havde været meget fokuserede på at skulle lave en kollektiv analyse af mindeshistorierne. Vi havde lidt naivt forestillet os en kollektiv analyse af normer omkring køn, i en mere eksplicit form end hvad der er realistisk og havde svært ved klart at forklare deltagerne omkring denne analyse. Historierne blev af eleverne mødt med kommentarer som "det var så en dreng og en pigeversion", "sådan plejer det ligesom ikke at være", "det var ret sjovt at høre" og "det var lidt mærkeligt". Lige efter andet interview havde vi en følelse af at metoden ikke fungerede

så godt i denne sammenhæng. Da interviewet var transskriberet, blev det dog tydeligt i analysearbejdet, at snakken om mindeshistorierne satte gang i overvejelser om kønsopfattelser og refleksioner om 'selvfølgeligheder'. Derudover fungerede de skrevne historier som et supplement til interviewene, hvor eleverne havde mulighed for at være mere beskrivende.

Vi har efterfølgende gjort os forskellige refleksioner i forhold til vores valg af metode og etikken omkring den. Vi har overvejet om metoden har været for kompleks i forhold til den mængde af tid vi havde til rådighed og den aldersgruppe vi havde valgt. Vi er kommet frem til at vi i hvert fald skulle have været mere tydelige overfor eleverne i forhold til at forklare præcist til hvad og hvordan vi havde tænkt os at bruge mindeshistorierne, både af etiske årsager i forhold til at de skulle kunne forholde sig til hvad de deltog i og hvilket muligvis ligeledes have gjort den kollektive analyse mere begribelig. Desuden er der risiko for at det kan overskride nogle grænser, at der bliver ændret i en personlig historie og vi har efterfølgende overvejet at det havde været bedre at have haft tid til at lade eleverne selv ændre i deres historier og på den måde have fået en større forståelse af metoden. Vi ser dog stadig det kollektive mindesarbejde som en mulighedsrig og givende metode, men som muligvis kræver mere tid, både til forberedelser og udførelse end hvad vi kunne fuldføre i denne opgave for at kunne benyttes optimalt.

Det materiale, som lå tilbage efter det empiriske arbejde, var altså to transskriberede interviews og derudover de ti mindeshistorier. Der er ikke tale om forsøg på at sige noget repræsentativt, men derimod at lade undersøgelsen virke i kvalitativ forstand, som en mulighed for at pege på diskurser og normer om køn og seksualitet, iblandt en gruppe unge mennesker på baggrund af deres seksualundervisning i folkeskolen. Efterfølgende har vi anskuet metoden med mindesarbejdet som en mulighed for at reflekterer over normkritisk arbejde og se om en synliggørelse af normer kan åbne op for mindre normative diskurser.

4. Analyse

Ud fra vores materiale er det tydeligt, at der er meget stor forskel på seksualundervisningen fra skole til skole. Én har kun haft det en gang i 3. klasse, en anden har gået på privat skole, hvor fokus har ligget et helt andet sted³. De tre sidste har også haft det i forskelligt omfang.

Det er muligt, at vi med vores informanter har været uheldige at ramme nogle, der ikke har fået så meget undervisning, men det kan også hænge sammen med problematikken omkring seksualundervisning som et timeløst fag. I *Faghæfte 21* er der ellers lagt op til at seksualundervisningen er kontinuert fra 3. -9. klasse, er det ikke det indtryk, vi har fået fra vores informanter.

Vi vil se på det ovenfor beskrevne materiale, med udgangspunkt i Judith Butler og Michel Foucaults teorier om, at normer for køn og seksualitet (re)konstrueres gennem diskurser. Vi mener, at ved at se på de diskurser informanterne har til rådighed, og hvilke forhandlinger der finder sted, at vi kan komme med eksempler på hvilke normer omkring køn og seksualitet, der skabes og hvordan. Vores materiale er en blanding af informanternes viden fra seksualundervisningen, samt deres egne erfaringer og oplevelser fra alle de forskellige sammenhænge de indgår i.

4.1 'Naturlighed'

Det er tydeligt, at en stor del af seksualundervisningen tager udgangspunkt i biologisk-orienterede diskurser, særligt med fokus på reproduktion. Eleverne har alle modtaget undervisning om menstruation, graviditet, fødsel, kønssygdomme, prævention og hvordan en 'mande' krop og en 'kvinde' krop ser ud. Vi vil i dette afsnit undersøge, hvordan disse emner ved at blive talt om som objektiv fakta indgår i skabelsen af normer. Desuden vil vi se om der er nogle forhandlinger og sprækker i materialet.

I forhold til prævention blev der talt mest om kondom, og desuden nævnes p-piller, minipiller, p-stav, spiral (1.interview:34:48-2). Der er altså hovedsageligt fokus på beskyttelse for at undgå graviditet, hvilket implicit udelukkende omhandler vaginalt samleje. Kondom kan selvfølgelig ligeledes bruges i sex mellem mennesker med mandligt betegnet kønsorgan, men i vores materiale er der ikke tegn på, at det er noget, der har indgået i undervisningen. På trods af hvor mange gange, der på forskellige tidspunkter bliver talt om prævention, er der ikke tegn på at der tales om prævention i forbindelse med f.eks. oralsex eller sex imellem feminint kønnede personer. Dette

³ På denne skole hed seksualundervisning 'Hjertetsvej' hvor fokuset mest var på følelser (1.interview:04:23-5)

samtidig med, at der er flere eksempler på at seksuelt overførbare sygdomme fremlægges som dødelige. (Mindeshistorie 8 og 10)

Heteronormativiteten underbygges i denne læringsproces, ved at ligge vægt på hvor farlige seksuelt overførbare sygdomme er, samtidig med at der kun undervises i prævention i forbindelse med heteroseksuelt penetrations samleje.

Diskussionen omkring det store fokus på faren ved sex i form af sygdomme og graviditet, og mulige alternative vinkler i undervisningen, vil vi komme mere ind på i den afsluttende del af opgaven.

I mindeshistorie 5 bliver vi præsenteret for et eksempel på, hvordan diskurser omkring graviditet og fødsel bliver koblet sammen med sex:

Da jeg lærte om sex fik vi en tegneserie om en far og en mor som skulle lave en baby om hvordan manden kom op i kvinden og at sæd sælerne slog sig sammen med æggene ved det angår så vi en kort film om at sæden svømmede op til æggene og så dansede de en parrings dans og der efter udviklet sig til en baby. Vi fik ikke rigtig noget at vide om følelser eller noget men at manden lå oven på kvinden, med sit kønsorgan op i hende. Lærte også om fødslen om hvor baby lå i de ni måneder og hvordan den kom ud. (Mindeshistorie5)

Det heteroseksuelle vaginale samleje bliver naturliggjort ved at blive sat sammen med fortællingen om reproduktion og ”fakta” omkring graviditet og fødsel.

De diskurser, der kommer til udtryk gennem seksualundervisningens fokus på biologi, er i høj grad med til at give et billed af den binære kønsopfattelse og heteroseksualiteten som naturligheder. Vi ser dette fokus på graviditet, som et tema der i høj grad underbygger den heteroseksuelle matrice, i det der skabes en fastgroet diskursiv kobling imellem seksualitet og reproduktion. Reproduktion bliver samtidig et argument for heterosex, som vi finder uholdbart. Dette vil vi komme mere ind på i diskussionen.

4.2. 'Der var drenge og der var piger'

Vi vil i dette afsnit både se på eksempler på den binære kønsopfattelse og på, hvad der beskrives som henholdsvis kvindeligt og mandligt, samt hvilke betydninger dette har for elevernes udtryksrum. Den hegemoniske diskurs om de binære køn, kan på ingen måde begrænses til at ses inden for konteksten af seksualundervisningen, men vi kan se eksempler på, hvordan seksualundervisningen er med til at reproducere og styrke denne diskurs.

Den binære kønsopfattelse underbygges i seksualundervisningen, af den opdeling, som de fleste interviewpersoner giver udtryk for at have haft.

Nikki: Vi var delt op piger og drenge og vi havde vores forskellige...altså drengene kom ind og hørte noget om pigerne og pigerne kom ind og hørte noget om drenge. vi hørte noget om os selv og vi havde forskellige lærer på, både en mandlig og en kvindelig lærer. (...) vi hørte bare om vores menstruation og hvordan med sæden, hvordan man bliver gravid og med ens æggestokke og livmoder osv. (1.interview:00:32:57-5)

Opdelingen begrundes med diskurser om det biologiske og reproduktive i forklaringerne på forskellene mellem kønnene, hvilket vi vil komme mere ind på senere.

Ud af diskurserne omkring de to biologiske køn, og synet på, og præsentationen af deres seksualitet kan der læses en ganske udbredt forståelse af det maskuline som aktivt og det feminine som passivt. I 2. interview får eleverne læst en mindeshistorie højt og bliver bedt om at fortælle, hvad de synes er bemærkelsesværdigt ved den.

Nikki: Det var at pigerne havde lånt en bog i stedet for drengene, og at det var pigerne som gik rundt og tog på drengene, men sådan plejer det ligesom ikke at være, det plejer at være drengene der går rundt og tar på pigerne. (2.interview:00:04:52-6)

Italesættelser af en feminint kønnet udadvent og aktiv seksualitet, er en af de ting eleverne reagerer på i forhold til mindeshistorierne. Dette er tydeligt mere accepteret hos mandligt kønnede personer.

Et andet sted hvor det maskuline udtryksrum ligeledes er større end det kvindelige, ses i forhandlingen omkring synet på 'piger' og 'drenge', hvis de er sammen med flere end én på en aften.

Nikki: Altså hvis han lige går i byen og laver to piger på en aften, så er han jo bare wohuuu, og hvis en pige gør det så er hun bare billig. (2.interview:00:10:22-5)

For maskulint kønnede personer fremgår det som socialt accepteret, ved at være noget man kan 'blære' sig med. Hvorimod der for feminint kønnede personer bruges termer som 'billig' og 'klam', 'luder' og 'godtroende' (2.interview:00:10:41-8)

I denne del af samtalen blev forskellige og modsatrettede diskurser sat i spil. Flere af eleverne er inde på, at det ikke er retfærdigt, at det er sådan, men at det alligevel er noget de tænker. Her forhandles blandt eleverne om forståelser for, hvad der er acceptabelt inden for heteronormativiteten. Kommentarer som ”De [pigerne] har det sjovt”(2.interview:00:11:18-1) kan ses som en sprække, hvor der åbnes op for et større og mere aktivt seksuelt udtryksrum for kvindeligt kønnede personer. Mens ”Jeg synes det er forkert for begge køn.” (2.interview:00:11:28-2) udtrykker en modstand mod en for promiskuøs seksualitet uanset køn.

På trods af at den binære kønsopfattelse er neutraliseret i diskurserne, åbnes der nogle steder i materialet for forhandlinger og sprækker, som leder hen imod en bredere forståelse af køn.

På efterskolen havde de haft besøg af nogle personer fra LGBT-danmark⁴.

Nikki: Vi havde de der bøsser og lesbiske og intetkøn ude.

Jo: intetkøn?

Sascha: Transseksuelle.

Nikki: Trans, undskyld det kunne jeg ikke huske. Intetkøn, trans og hun/han-ting, ved det ikke.

Sascha: Den transseksuelle.

Nikki: Ja – tændte ikke på nogen, heller ikke sig selv.

Jo: Det var jo fordi han/hun var...

Nikki: Ja, ikke var tilfreds med sig selv, ergo personen kunne ikke lide andre. Det synes jeg faktisk er spændende at vide noget mere om, det synes jeg burde være noget mere. (2.interview:00:09:41-2)

Der opstår her en tydelig forvirring og manglende sprog, når der tales om en identitet, der ikke passer ind i normerne. Intetkøn bliver også udtalt som en ”hun/han-ting”, altså fortsat indenfor den binære kønsforståelse på trods af, at der ledes efter ord uden for disse kategorier. Der er hos de unge en åbenhed og interesse overfor forestillinger om køn, der ikke passer ind i de heteronormative kategorier. Tilgængæld fremlægges dét ikke at have seksuelle lyster som et problem, der kobles til personlig utilfredshed og dårligt selvværd.

4.3. 'Hvad fanden kan du blærer dig med?'

I det følgende ser vi på hvordan køn og seksualitet er bundet sammen og underbygger hinanden. Inden vi gik i gang med denne undersøgelse, var en tilbagevendende snak imellem os, vores egen oplevelse af det tabubelagte i at tale om onani for kvindeligt kønnede kroppe. I det 1.interview spurgte vi derfor direkte henvendt til de tre kvindeligt kønnede personer, om de har lært om at onanere i skolen:

Gerd: Altså jeg kan bare huske vi fik af vide at det var sådan, det begrænsede vi fik af vide om sex, der var noget der hed en orgasme og det kunne man både få under sex eller hvis man gjorde et eller andet, det var rent faktisk bogstaveligt talt det vi fik af vide, hvis i gør et eller andet med jer selv (...)

Nikki: Vi fik ah min gamle matematik lærer (...) til at fortælle om fissen og klitten og g-punkt og så videre forskellige ting indre og ydre skamlæber og så videre. Det var sådan nogenlunde hvad der var det og så fik vi af vide at hvis man øh rodede rundt dernede så kom der en reaktion på det. (1.Interview:00:12:51-1)

Onani italesættes, men forholdsvist uspecifikt⁵ når det omhandler feminint kønnede kroppe.

Derimod læser vi ud af materialet at der kommer langt flere specifikke ord og detaljer på, når der tales om onani for maskulint kønnede kroppe.

⁴ LGBT ([lesbian](#), [gay](#), [bisexual](#), and [transgender](#)) – Danmark er interesseorganisation og landsforening for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner, stiftet i [1948](#)

⁵ På nær i mindeshistorie 4 hvor der fortælles om at de havde en vikar der opfordrede dem til at gå hjem og onanerer fordi det var dejligt, hvilket dog også beskrives som en grænseoverskridende oplevelse.

Interviewer: Lærte man hvad en dreng godt kunne lide? (...)

Sascha: De sagde i hvert fald, altså de udtrykte sig at drengene godt kunne lide at få den op. Jaha, det var det vi fik at vide.

Nikki: eller bare når forhuden ... eller handjob, trække forhuden frem og tilbage, så kom der en nydelse hos drengen. (2.interview:00:30:31-7)

Den maskuline kønnede seksualitet italesættes eksplicit, som noget der omhandler nydelse. Den feminint kønnede seksualitet bliver diskursivt i endnu højere grad koblet sammen med heteronormativiteten.

Alex: (...) men det var ikke mere sådan, jeg ved ikke så meget om hvordan man gør det [onanerer], men bare at hvis man gjorde det som pige så fandt man ud af hvad man godt kunne lide til når man skulle være sammen med en dreng, det er mere sådan jeg har lært det. Altså jeg ved godt man får orgasmer og det er ikke alle der gør det, (...) men mere det der med, at hvis en pige gør det så kan hun finde ud af hvad hun synes er dejligt så man kan få det godt med sin partner, det er sådan mere det. (1.Interview:00:13:51-1)

Den feminine lyst kobles til den maskuline lyst og fremstillet som være til for at tilfredsstille en mandligt kønnede person. Her bliver både den heteroseksuelle norm tydelig, og den kvindeligt kønnede seksualitet bliver diskursivt skabt, som noget der er til for at kunne tilfredsstille et andet menneske og ikke som noget, der bare kan være en nydelse for nydelsen skyld.

I 2.interview kommer der en længere snak efter at to versioner af mindeshistorie6 har været læst højt. Der er en udgave hvor 'pigerne' sammenligner størrelsen på deres klitoris og en hvor 'drengene' sammenligner størrelsen på deres penis.

Jo: Det er same shit man. Ej det jeg tænkte er bare sådan, jo det kan godt være at det er hyppigst at der bliver snakket højt om en penis ikke, men jeg synes det er lige så okay at snakke højt om en fappe som det er om en penis.(...)

Nikki: Den [vagina] var bare ordenlig huge, og så var der bare svamp, og det var bare sådan helt blå og lilla og så var der sådan et eller andet gult der ... ej fy for helvede.(...)

Jo: så hellere være åben altså. Hvis drengene kommer og siger 'ja, så var der sådan noget gult ost der bare hang ned af siden'. Der er jo ikke noget af det der er lækkert. (...)

Interviewer: Er der nogen af jer andre der har et bud på hvorfor det kan være at det er mere hyppigt at folk snakker højt om pikken end om fissen?

Alex: Fordi drenge er også selv med til at blære sig om deres pik, og vi blærer os ikke rigtig om vores.

Nikki: Hvad fanden kan du blære dig med? (2.interview:00:40:21-9)

Der kommer en del forskelligt frem i denne forhandling. Der bliver koblet flere ord til det feminint kønnede kønsorgan, men i negative termer, og det bliver tydeligt, at de kvindeligt kønnede interview personer ikke har en særlig positiv opfattelse af deres egen krop. Samtidig bliver den diskursive konstruktion af disse ytringer tydeliggjort med Jo's bemærkninger, der påpeger betydningen af, hvordan man vælger at omtale kønsorganerne.

I ovennævnte eksempel og i forbindelse med den tidligere nævnte diskussion eleverne imellem omkring hvorfor det er 'drengene', der kan tage på 'pigerne' og ikke omvendt, havde eleverne svært ved at komme med nogle årsager til disse modsætninger. Vi har dog i analysen af materialet set

eksempler på, hvordan der eksisterer forskellige diskursive mekanismer, som er med til at underbygge et større seksuelt udtryksrum for maskulint kønnede kroppe end for feminint kønnede kroppe.

Vi mener, at der kan ses en tendens til, at den mandligt kønnede seksualitet i langt højere grad bliver italesat, og bliver kædet sammen med positive udtryk omkring lyst. Hvorimod der er meget færre ord til at beskrive den kvindeligt kønnede seksualitet, og at denne kædes sammen med formaninger omkring forsigtighed, gennem fokus på faren for uønsket graviditet, og at den nogle steder italesættes som værende til for at kunne tilfredsstille et maskulint kønnede behov.

4.4 'Sex det er når du boller'

Dette afsnit kredser om synet på sex og seksualitet. Der er mange steder i materialet forskellige diskurser omkring (hetero)sex og (hetero)seksualitet på spil, men på intet tidspunkt bruges betegnelsen hetero. Dette er, som Bolander er inden på i sin afhandling, med til at styrke heteroseksualitet som norm; ”Heterosexualitet och det vaginala samlaget ges en normerande position genom att det ständigt talas om men utan att namges.” (Bolander 2009:96) I denne del af analysen kommer vi ind på, hvordan heteronormativiteten og den heteroseksuelle matrice viser sig i materialet. Vi ser på hvilke forskellige normer for (hetero)seksualitet, der kommer til udtryk.

”Kvinde-mand er lig med sex” (2.interview:00:46:10-2) Her bliver det sagt kort og præcist. Opfattelsen af sex blandt de unge var lig hetero-sex. For det meste var italesættelsen ikke så udspecificeret som her, men mere indforstået, en selvfølgelighed. En af mindeshistorierne fortæller om hvordan de lærte om sex:

Vi fik ikke rigtig noget at vide om følelser eller noget men at manden lå oven på kvinden, med sit kønsorgan op i hende. (Mindeshistorie5)

Det her er et af de steder hvor det heteroseksuelle samleje er mest detaljeret beskrevet. Et andet eksempel er, når Sascha fortæller om sin bror: “(...)der kunne han være i gang med en eller anden pige” (1.interview:00:24:10-0). Her er det stadig hetero-sex der tales om, men præcist hvordan det forgår er indforstået, hvilket er meget generelt for vores materiale.

En måde, hvorpå heteronormativiteten underbygges, er gennem humor og morsomheder. I en diskussion om hvorvidt det er godt eller dårligt at lære om 'selve akten' eller 'sex i sig selv', argumenter Alex for at det er nødvendigt at vide, hvad det er, for at kunne vide, hvad man skal gøre. Nikki afbryder: ”Ja, så han ikke lige rammer det forkerte hul eller sådan noget (Gerd griner)”

(1.interview:00:49:09-0) Det vaginale samleje beskrives her indirekte som 'det rigtige'. Nogle af de mekanismer, der er med til at opretholde heteronormativitet, er, som vi har været inde på, at det heteroseksuelle er så 'naturligt', at det ikke behøver betegnes eller forklares. Ved at synliggøre i hvor høj grad heteroseksualitets 'naturlighed' er noget, der skal indlæres, er det interessant at overveje, hvordan seksualundervisningen i sig selv er med til at vise heteroseksualitetens norm som konstruktion.

På et tidspunkt i 2.interview snakker vi om, hvordan mennesker 'ser' på hinanden, fordi flere af eleverne i 1.interview talte om, hvordan 'drengene begyndte at se anderledes på pigerne'.

Sascha [Maskulint kønnet person]: *Jeg tænke,r at når jeg kigger på en pige, jeg ved ikke, om jeg er den eneste, men jeg kigger på om jeg fx kunne tilbringe resten af livet sammen med den person.*

Interviewer: *Med alle piger du møder?*

Sascha: *Ja*

Jo [Maskulint kønnet person]: *Hvad med mig?*

Sascha: *Dig har jeg ikke tænkt over det med, endnu. Men jeg ved ikke hvorfor jeg tænker over det, jeg er kun 16, og der er alligevel ret lang tid til før man bliver gift f.eks., eller hvis man skal. (2.interview:00:19:06-7)*

Det er i samtalen en selvfølgelighed, at det er det modsatte køn, man 'ser' på. Det er kønsspecifikt, hvem man kan se på, og begæret skal rettes mod det modsatte køn. Ligeledes peger det på en norm om at skulle finde én person, man vil tilbringe resten af sit liv med. Dog forhandles der omkring denne norm, gennem at Sascha selv sætter spørgsmålstejn ved, hvorfor han tænker, som han gør.

En anden ting, der er interessant, er Jos kommentar. På den ene side kan det ses som endnu et eksempel på at gøre grin med ideen om afvigelser, på den anden side åbnes op for, at det er en mulighed, at disse tanker om begær ikke kun kan rettes mod det modsatte køn.

4.5. 'Spanking og dickslap i hovedet'

I det følgende har vi undersøgt materialet for udtryk indenfor Gayle Rubins' seksualitetens hierarki. I materialet ser vi diskurser der handler om, hvordan forskellige udtryk for seksualitet opstilles hierarkisk i forhold til hinanden. Der bliver skabt et billede af, hvad der ses som god, normal og naturlig seksualitet, og hvad der anses for at være dårlig, unormal og unaturlig. I forhold til disse hierarkier vil vi se på sprækker og forhandlinger eleverne i mellem. Ovenover har vi set eksempler på, hvordan både heteroseksualitet, vaginalt samleje, tosomhed og inden for forhold er i spil som hegemonier.

I en diskussion om at 'piger' der er sammen med for mange drenge er 'billige', underbygges normen om monogami, tosomhed, og at det helst skal være nogen man kender - sex skal helst ikke være tilfældigt.

Jo: Mm. Altså hvis du er sammen med to på en aften, hvis det bare er sådan nogle random dudes du møder på baren, så synes jeg bare det er fuldstændig latterligt, der synes jeg faktisk det er klamt for begge køn. Fordi du aner ikke, hvem fanden personen er. (...) Ej, så hellere gøre det med en man kender. (2.interview:00:12:34-2)

Nikki snakker på et tidspunkt om det gode ved at være sammen med en, der er ældre end en selv, hvis personen også er tålmodig, for så kan man lære:

Nikki: Hvordan du har ordenlig sex uden at det gør ondt, uden at det bare er spanking og dickslap i hovedet og analdebut, og jeg ved ikke hvad. (2.interview:00:33:08-3)

'Ordentlig sex' må altså ikke gøre ondt, indeholde spanking (SM), kønsorganerne skal ikke være i hovedhøjde og det må ikke være anal sex.

En del steder taler eleverne omkring det med at være sammen med nogle, der er ældre, men i en af snakkene bliver det slået fast, at der er grænser for, hvor stor en aldersforskel, der er accepteret:

Alex: Hvis nu du er 15 år og du er sammen med en på 35, det synes folk er klamt. Fordi så kunne han lige så godt være din far. (2.interview:00:34:57-4)

Det accepteres altså inden for normen, at der er en vis aldersforskel, men det må ikke overskride generationsskel.

I det 2.interview opstår der en snak om det ikke at have lyst til sex eller asexualitet.

Sascha: Jeg tror nok det er et tabu i befolkningen. For ikke at have sex vil betyde på en måde at man ikke er villig til at reproducere.

Interviewer: er det for at reproducere at man har sex?

Sascha: nej, man kan også lege med sig selv for at kunne reproducere, men det er så kunstig befrugtning.

Jo: Jeg gør det fordi det er dejligt. Jeg prøver ikke rigtig at reproducere.

Sascha: men der er jo nogen som ikke overhovedet er tændt på noget som helst og så ikke nogensinde har lyst til at have sex med nogen personer, eller tænde på sig selv. (...) Medmindre de så bliver nysgerrige eller tænker, bare kom ind i det, og ikke være en del af folkene som står ud af det. (2.interview:00:08:27-9)

Heteronormen kommer her til udtryk ved, at sex ligestilles med reproduktion. Samtidig bliver forventningen om at man træder ind i et heteroseksuelle begær tydelig, når det er 'unormalt' ikke at begære nogen mennesker. Ligeledes er her en bevidsthed om konsekvenser ved at falde uden for normerne, nemlig at man bliver en del af et tabu, eller stiller sig udenfor, altså en form for ekskludering.

Tilgængæld kommer der en forhandling, som sætter spørgsmålstejn ved denne kobling mellem sex

og reproduktion. Dette både ved at det italesættes, at det heteroseksuelle penetrations-samleje ikke er nødvendigt for at reproducere – der findes kunstig befrugtning. Og at det her bliver italesat, at sex også bare kan være en handling, der er 'dejlig'.

Spørgsmålet om porno kommer op flere gange i materialet. Porno fremstilles gennemgående som; vild sex, uden romantik og i anus. Det udtales, at dette ikke har noget med sex at gøre, at det er "falskt" og "fake" og kan være med til at give et forskruet billede af hvad sex er.

(1.interview:00:46:03-3) I en af mindeshistorierne sættes porno op som noget andet end sex:

Jeg vidste godt at der var forskel på porno og sex mellem to personer, fx porno bliver 2 eller flere personer betalt for at blive filmet under samleje. Ved seksuelle handlinger foregår det som regel i en seng mellem 2 personer, under en dyne og uden film og betaling. :) (mindeshistorie3)

Her fremhæves hvad der ses som 'normalt' sex; tosomt, i hjemmet/sengen, uden hjælpemidler eller voyeurisme/exhibitionisme og uden betaling. Modsat kan porno være mellem flere end to personer, der indgår betaling og nogen ser på det (det bliver filmet).

4.6. 'Det er ikke altid det er det modsatte'

Dette afsnit kredser om de steder i materialet, hvor der reflekteres over den binære kønsopfattelse, og hvor vi ser eksempler på sprækker i den heteroseksuelle matrise.

Følgende udklip er værd at bide mærke i, hvor interviewereren spørger til mindeshistorie5, som slutter med at "alle finder det jo spændende på et tidspunkt".

***Interviewer:** Hvad er det som man finder spændende?*

***Sascha:** Sex*

***Nikki:** Seksualitet til hinanden.*

***Jo:** Det modsatte køns lem*

***Alex:** Det er ikke altid det er det modsatte (2.interview:00:07:04-0)*

Her ses normerne omkring, at man skal være seksuelt aktivt og rette sit begær mod det modsatte køn, hvilket kan bestemmes ud fra et kropsligt tegn, nemlig kønsorganerne. Der opstår en sprække, ved at Alex påpeger, at begæret ikke behøver være rettet mod det modsatte køn. Her kan altså ses et udsagn mod, at sex kun kan være heteroseksuelt, dog inden for rammen af den binære kønsopdeling. Dette ser vi ligeledes som et eksempel på, at mindeshistorierne er med til at tydeliggøre heteronormen for eleverne, i det de indimellem reflekterer over den.

I første interview forsøgte vi at vente på, at deltagerne selv ville nævne andre seksualiteter end heteroseksualitet. I hvert fald havde vi forventet, at de ville komme ind på homoseksualitet. Til sidst spurgte vi direkte:

Interviewer: (...)hvordan er det når to af samme køn har sex?

Gerd: Altså vi fik ikke forklaret noget som helst om det (...) men det ku' jo egentlig også have været meget sjovt at vide noget om det altså hvis nu der var nogen der sad og var nysgerrige omkring deres seksualitet. (...)

Sascha: vi fik nogle hurtige ting af vide omkring f.eks. mand og mand eller sådan enten kom i munden eller også så kom de bagi (...)

Sascha: og så fik vi også af vide at med pigerne der var det kys slik eller dildo (...)

Sascha: ja det var faktisk noget folk bare sad og grinte til da de fortalte om det, mest til det med mændene.

Jo: så er det der hvor man godt kan bruge porno på nettet (grines) [vores understregning]
(1.interview:00:41:41- 3)

Her ses hvordan udgangspunktet, som normkritisk pædagogik peger på, er at dem der tales til forventes at være heteroseksuelle, men at det 'afvigende' nævnes, tolereres og accepteres. Det bliver talt om som ”nogle andre”, eller som det nævnes her, som noget der er lidt sjovt. Jo's kommentar til slut kan både læses som en morsomhed, men også som en forhandling, hvor det nævnes at der eksisterer andre steder at søge information til at opsøge sine behov og begær. Der opstår altså en mulighed for at handle modsat normerne.

Alex fortæller på et tidspunkt at hendes mor kender et lesbisk par, og at hun var med til deres bryllup, som beskrives som flot og smukt. Hun snakker så om, hvordan det er mere accepteret med lesbiske end bøsser:

Alex: (...) fordi det altid har været sådan et tabu altså at bøsser de skal bare have de er bare så klamme og men at det er okay at piger gør det. Så det har vi diskuteret meget hjemme hos mig fordi min tvillingebror er meget imod bøsser og jeg synes det er okay og det er sødt og sådan noget. (...)

Jo: jeg synes ikke lige frem, at bøsser det er sødt, jeg har ikke noget imod dem (1.interview:00:42:47-7)

Her ses igen, hvordan homoseksualitet bliver andetgjort, ved at det er noget der kan diskuteres og heteronormativiteten på den måde styrkes. Et kendetegn ved normer er, at de ikke er til diskussion. Det er nærmest utænkeligt at forestille sig en snak om, hvorvidt en person bryder sig om heteroseksuelle. Der eksisterer en diskurs, hvor det enten italesættes, at homoseksuelle er noget man ikke bryder sig om, eller at det tolereres og man på den måde ligeledes stiller sig i opposition.

Interviewer: Hvad fortalte de om g-punktet.

Jo: Ikke sådan rigtigt noget men de sagde bare at alle havde et g-punkt og det er forskelligt hvor det sidder og

at alle har reaktion hvis man rammer det og jeg var sådan nå. (1.interview:00:06:53-8)

I dette citat ses en sprække i den binære kønsopfattelse, en åbning for at kroppe er forskellige, men at alle kan nyde, uden at det knyttes til et bestemt køn.

Denne åbning for at se sex, som andet end vaginalt samleje, finder vi også i diskussionen om, hvorvidt en maskulint kønnet krop/person kan have en indgang:

Alex: Ahm jeg synes det var lidt mærkeligt, når I har lavet det om til en dreng, det der med hans indgang, for en mand har ikke nogen indgang.

Interviewer: Synes du det var mærkeligt at man snakker om indgangen på en dreng?

Jo: Ahhr. Jeg har ikke lyst til at en pige skal finde ud af min indgang, eller lære om den på mig. (alle griner). Det vil jeg da godt indrømme højt og helligt.

Interviewer: Snakker man, altså har I i skolen blevet præsenteret for det?

Sascha: Indgangen?

Alex: Ikke i skolen.

Jo: Ikke en drengs indgang.

Sascha: Nej (fnis)

Alex: Der er faktisk mange drenge der godt kan lidt det, fordi der sidder et eller andet (?)

Sascha: Man skal komme 7cm op (Nikki: griner højt) Er det 5?

Nikki: Det er faktisk 5,5 for at være helt nøjagtig.

Jo: Det er pegefingeren eller også er det op til fuck-fingeren og så er det op til andet led. Så langt skal fingeren op. Det stod på ekstrabladet. (2.interview:00:27:09-3)

Denne forhandling mellem eleverne er interessant, i forhold til den afstand de på andre tidspunkter har taget til analsex. Som nævnt ovenover, åbnes op for maskulint betegnet seksuel nydelse uafhængigt af vaginal-penetration. Men samtidig ser vi dette som eksempel på Foucaults pointe omkring repressions-hypotesen, som han forsøger at komme til livs, ved at påpege at seksualiteten ikke undertrykkes gennem stilhed, men gennem italesættelser af 'perversioner'.

4.7. 'Jeg åd edderkopper'

Ud fra Butlers teori om køn som performance, har vi i vores materiale set på, om vi kunne finde steder, hvor denne 'gøren køn' bliver tydelig, og som på den måde viser kønnet som social konstruktion.

I 1.interview er der en længer samtale om at være en 'drengpige', hvilket de feminint kønnede personer Gerd, Nikki og Alex fortæller, at de har været eller stadig er. I denne snak kommer der flere forskellige bud på, hvordan køn gøres og der åbnes op for at man kan 'gøre' forskellige køn, uafhængigt af hvordan ens fysiske krop opfattes.

Nikki: Jeg var f.eks. en drengpige. Jeg rendte rundt sammen med drengene jeg havde stort tøj på, jeg åd en edderkop

Alex: Det er ikke altid at en drengpige æder edderkopper

Nikki: Nej det gjorde de der hvor jeg kommer fra okay.

Gerd: Altså prøv at hør her, jeg åd en blyant, men det har da ikke noget med noget at gøre. (...)

Nikki: (...) Jeg gad ikke være sammen med pigerne (...) Så tog jeg bare dem på [Drengene] som sådan en frakke så blev jeg bare en del af dem i stedet for.

Gerd: Men altså det var sådan nogenlunde det samme, altså jeg gik aldrig i kjoler og var altid sammen med drengene der og jeg havde altid blå mærker over det hele for jeg var altid oppe og slås.

Alex: (...) jeg var også eller er stadigvæk meget dreng, jeg går meget i drengetøj og hængerøve og kort hår og meget sjældent makeup og sådan noget der. De fleste i min omgangskreds derhjemme de er drenge (...) laver drenge ting og sådan. (1.interview:00:22:34-3)

Alle tre beskriver her hvordan køn er noget man gør; gennem påklædning, udseende, venner, hvad man laver m.m. Det har for dem været muligt at gøre en mere maskulin performance, på trods af at de ser deres krop som feminint kønnet. På den anden side viser det ligeledes, hvor meget af det mennesker gør, som kobles sammen med køn, og vi ser nogle tydelige eksempler på, hvad der opfattes som mandligt og kvindeligt.

Det er bemærkelsesværdigt, at Gerd i citatet, i ét tilfælde, udtrykker en modstand mod denne kobling til køn. Efter at Nikki fortæller, at hun spiste en edderkop, som en del af det der gjorde hende til en 'drengpige', bemærker Gerd, at hun åd en blyant, men at det altså ikke har 'noget med noget at gøre'. Hun udtrykker en grænse for, hvor meget der kan kobles til kønsudtryk.

Samtidig kommer det frem, at den fysiske krop, på grund af den binære kønsopfattelse, kan besværliggøre muligheden for at blande kønsudtryk:

Nikki: Du går fra at være drengpige til lige pludseligt at få bryster så er man ikke drenge pige mere.

Alex: Det kommer an på hvad for noget tøj du har på (1.interview:00:17:04-6)

Den heteroseksuelle matrise bliver på forskellige måder tydelig. Hvis du har en feminint betegnet krop, er du nød til at performe/udføre en tilsvarende feminin betegnet opførsel. Alex' kommentar kan læses, som at det ikke altid er nødvendigt, hvis man gennem sin påklædning skjuler det, der er

med til at betegne ens krop som kvindelig. Altså kan dette ses som et eksempel på, at kroppens fysiske udseende ikke har nogen betydning, men at det vigtige er, at de kønsudtryk en person udfører, blot skal gennemføres enten maskulint eller feminint, og dermed forståelige inden for den binære kønsopfattelse.

Diskussionen af det performative køn bliver også taget op iblandt de maskulint kønnede personer i gruppen:

Interviewer: *Jeg har godt hørt drengepige-udtrykket før, men jeg tænker på om man godt kan sige det omvendt, om i har tænkt over, om der i jeres klasser eller drengegrupper har været 'pigedrenge' (...)?*

Gerd: *Altså sådan en der er sådan lidt bøs-bøs eller? (...)*

Sascha: *Vi havde et par stykker i vores klasse der var lidt feminine (...), jeg var på et tidspunkt en af dem. Jeg havde en nabo, en pige, en nabopige ved siden af og hende hang jeg meget ud med da jeg voksede op. Jeg havde actionfigurer, dem blev jeg meget hurtigt træt af og hun havde barbie dukker og pige-lego og alt det der, og det var ikke noget man selv fik, så derfor tænkte man hvad fanden er det, så fik man selvfølgelig og så havde hun en kjole eller et eller andet og så synes hun det var sjovt man skulle have den på, jeg blev lidt feminin på den måde (1.interview:00:25:59-0)*

Reaktionen fra Gerd, om at en 'pigedreng' er det samme som at være lidt 'bøs-bøs', fortæller tydeligt, at så snart den heteroseksuelle matrise ikke opfyldes, altså at krop, køn og seksualitet ikke gøres i overensstemmelse med hinanden, bliver personer set som afvigende. Når den maskulint kønnede krop, ikke performer det forventede maskuline køn, men i stedet udtrykker feminitet, brydes forestillingen om 'den rigtigt mand' mens ideen om at feminint udtryk tiltrækkes af maskulint opretholdes.

I analysen har vi set på, hvordan køn og seksualitet beskrives og diskursivt kommer til udtryk og forhandles, iblandt de interviewede, med udgangspunkt i deres seksualundervisning. Ydermere har vi set på hvordan synliggørelse af heteronormativiteten, igennem mindeshistorierne, har åbnet op for mindre normative diskurser om køn og seksualitet.

6. Opsamling og diskussion

I analysen har vi forsøgt at tydeliggøre, hvordan normer om køn og seksualitet kommer til udtryk og (re)konstrueres, iblandt en gruppe unge mennesker, med udgangspunkt i deres tidligere seksualundervisning. I dette afsnit vil vi samle op på og reflektere over normkritisk metode, se på naturliggørelsen af køn og seksualitet i forhold til seksualundervisningen, samt pege på sprog og normativitet i opgaven.

Metoden og normkritik

Mindesarbejdet som metode, tog vi i brug for at se, hvad tydeliggørelse af normer om køn og seksualitet kunne få af betydning i en samtale om seksualundervisning. Med inspiration fra metoder i normkritisk pædagogik, har vi i analysen set på, hvordan mindeshistorierne satte gang i forhandlinger eleverne imellem, samt diskussioner som åbnede op for mindre normative måder at tale om køn og seksualitet. Eksempelvis snakken om hvorvidt feminint kønnede personer kan tillade sig at tale højt om deres kønsorgan, samt snakken om for hvem det er acceptabelt at gå rundt og tage på andre. Hvis vi ikke havde ændre på kønnene i mindeshistorier, ville vi udelukkende have stået med historier der fortalte at 'drengene tager på pigerne' og 'manden lå ovenpå kvinden med sit kønsorgan oppe i hende', som så kunne bekræfte den heteroseksuelle matrise. Vi har med metoden forsøgt at se på hvordan en normkritisk tilgang kan synliggøre konstruktioner af f.eks. køn, og derved vise at intet er uforanderligt, hverken forskellige kategoriseringer, viden eller naturligheder.

Naturliggørelse

Det moderne samfunds fokus på rationalitet, sammen med den fastforankrede tro på naturvidenskab og viden som objektiv fakta, fastholder diskurser om at køn er det samme som biologi og heteroseksualitet en naturlighed. Som i Foucaults fremstilling af diskurserne om seksualitet bliver 'sandheden' om den binære kønsopfattelse slået fast som grundlag for menneskers seksualitet. Ud fra vores analyse har vi fået et indtryk af at der i informanternes seksualundervisning, har været meget fokus på biologi, som fødsel og graviditet, sammen med fremstillingen af sex som en reproduktive handling, hvilket reproducerer heteronormativiteten. Dette samtidig med at der ikke fokuseres på emner som nydelse og følelser. Vi kritiserer ikke undervisning i biologi, vi kritiserer derimod at biologien præsenteres som fundament for de konstruerede normer om kønnede identiteter.

En af problematikkerne ved den binære kønsopfattelse, som i høj grad virker gennem 'selv-disciplinering', er at det indskrænker individers identitetsmuligheder. Flere af de feminint kønnede personer udtrykker en selv identificering med maskulint kønnede interesser, med udtrykket

'drengepige'. Denne identificering var samtidig besværliggjort af deres feminint kønnede fysiske krop. Dette er et eksempel på det Butler beskriver med den heteroseksuelle matrise, nemlig at de forskellige udtryk for køn skal stemme overens for at individer ikke skiller sig ud fra normerne. Samtidig kan det ses som tegn på at identiteter indeholder et bredere udfoldelses/udtryks spektrum end hvad der gives plads til inden for en binær kønsopfattelse.

Biologi i undervisningen

Ud fra vores analyse ser vi nogle problematikker i den måde eleverne er blevet undervist i seksuelt overførbare sygdomme. Eleverne kan remse mange kønssygdomme op, men efterlyser samtidig mere information om emnet. Der er flere steder i materialet at seksuelt overførbare sygdomme nævnes som noget dødeligt. Det kan diskuteres om den 'overdrivelse' af konsekvenserne eller i hvert fald fokus på værst tænkelige tilfælde er med til at skabe en mystificering og fremmedgørelse.

Vi ser, som nævnt i analysen, en stor problematik i hvordan information der fremlægges som 'faktuel-viden' underbygger heteronormativiteten. Vi mener det er vigtigt at formidle viden om beskyttelse overfor forskellige sygdomme, men hvis dette er formålet, har vi svært ved at forstå hvorfor vi ikke nogle steder hverken i vores eget materiale eller i andre undersøgelser har kunne finde eksempler på at der undervises i beskyttelse i forhold til andre seksuelle handlinger end hetero-penetrations-samleje. I forbindelse med informationer omkring prævention, bliver styrkelsen af heteronormativiteten kun stærkere, af at faren for uønsket graviditet er det der bliver sat i fokus.

Det er vores indtryk, at opdelingen af en klasse, i forbindelse med seksualundervisning, imellem feminint og maskulint kønnede personer, sker med 'faktuel'-baseret undervisning og biologien for øje. Det er dog svært at se den umiddelbare grund til, at dette skal ske opdelt, og iblandt vores informanter udtrykkes der også interesse for viden om andre kroppe end deres egen. Opdelt undervisning ser vi fordele i som pædagogisk redskab, i muligheden for at skabe rum for tryghed og åbenhed. Når opdeling sker med udveksling for øje, det at dele erfaringer og følelser, indenfor en gruppe der samles om et tema, eksempelvis det at alle i gruppen ser sig som maskulint kønnede. Problemet er, hvis den opdelt undervisning i skolen, i forbindelse med seksualundervisning, i stedet indeholder en fortsat orientering imod det modsatte køn, sammen med de egenskaber og kendetegn som tillægges de biologiske kroppe, og kun fortsat understreger den heteroseksuelle matrise.

Sproget i opgaven

I en opgave der handler om diskurser, magt og normer, bliver sproget af stor betydning. Butler forklarer det kønnede sprog og påpeger ligeledes udfordringen om at skulle skrive sig ud af

konstruktionerne. Vi har oplevet at det er konfliktfyldt at forsøge at sætte spørgsmålstegn ved normer omkring køn og seksualitet, da det sprog vi har til rådighed til at beskrive, analysere og forklare selv er kønnede. Sproget er en del af de magtmekanismer der er med til at opretholde den binære kønsopfattelse og derigennem heteronormativiteten. Men det er umuligt ikke at bruge sproget, selv om vi har forsøgt at tydeliggøre kønnets konstruktion - ved betegnelser som 'feminint kønnede personer' i stedet for 'piger', - kan vi ikke skrive os fuldstændigt ud af normative eller kønnede diskurser. Ligeledes har vi, i samtalerne med eleverne, valgt at bruge vendinger som 'piger' og 'dreng', for at vi kunne have en forståelig samtale sammen. Vi er altså selv med til at (re)konstruerer de normer vi gerne vil undergrave, gennem et sprog der er viklet ind i magten og skaber ekskluderinger af det der falder uden for normerne.

Et af de steder i analysen, hvor sprogets begrænsninger bliver tydelig, er når eleverne taler om en transperson. Her bliver sproget forvirrende og det er svært at forklare en identitet der ikke passer ind i den binære kønsopdeling. På samme måde er det i samtalerne, tydeligt svært at placere en mulig asexualitet, i det dette ikke stemmer overens med diskurserne om sex og reproduktion. Dette kan ses i sammenhæng med Butlers pointe om at kønsidentitet er afgørende i vores forståelse af menneskers identiteter.

Der er altid diskurser, der peger i flere retninger, hvilket ligeledes kan ses i samtalerne med eleverne. Eksempelvis Sascha som overvejer om en pige er giftepotentiale, og samtidig selv påpeger at han kun er 16, og at det ikke er sikkert han overhovedet skal giftes. Nogen steder i samtalerne nævner eleverne selv, at det handler om hvad der er socialt accepteret, der er på nogle måder en bevidsthed om hvordan normer fungerer.

Fokus på normer

Problematikken ved at fokusere på afvigelser i læreprocesser, har vi tidligere været inde på i afsnittet om normkritisk pædagogik. Ud fra vores materiale er det svært at få et større billede af hvordan det har forholdt sig med dette i vores informanternes seksualundervisning. Der blev dog generelt talt ud fra en forestilling om, at alle der tales til er en del af (hetero)normen. Desuden har vi set, at f.eks. homoseksualitet er noget, der kan diskuteres, og som man kan have forskellige holdninger til, eller gerne vil lære mere om. Derimod diskuteres det ikke på noget tidspunkt om man synes at heteroseksuelle er 'søde' eller ej.

I afsnittet om et seksualitets hierarki i analysen, ser vi på hvordan forskellige seksuelle handlinger, bliver fremlagt som naturlige og gode eller unaturlige og dårlige. Det er gennem italesættelser af hvad normerne ikke indeholder at deres indhold defineres, og på den måde bliver normen det som

ikke italesættes, men som bare er.

Men i materialet kan der ligeledes findes eksempler på sprækker og forhandlinger om normerne, som Jo's kommentar om hvorfor Sacsha ikke havde overvejet ham som mulig partner. Det bliver tydeligt at normer og hegemoniske diskurser ikke er uforanderlige magtmekanismer, men at der eksisterer mange diskurser der hele tiden interagerer. Sprækker og forhandlinger der afviger fra eller modsiger heteronormativiteten kan altså ses som diskurser der kan medvirke til at udvide eller forflyttet betydninger i normerne.

At bruge normkritisk pædagogik og arbejdet for synliggørelse af normer, er ikke det samme som at afskaffe alle normer. Langt hen af vejen eksisterer de, som sociale koder, for at kunne kommunikere og forstå hinanden. Synliggørelsen indebærer en konstant refleksion over de udtryk som man benytter sig af. Konkrete eksempler kan være at tale om heteroseksuel kærlighed, hvis man arbejder med undervisningsmateriale, som viser en mand og en kvinde, i stedet for blot at italesætte det som 'kærlighed'. Eller for eksempel ikke at spørge til et barns mor og far, men i stedet dets forældre og på den måde sprogligt indikere at der lige såvel kan være tale om to fædre og en mor, eller kun en far. Det er vigtigt at man som underviser/pædagog har et blik for, og viden om, hvordan magt og diskurser spiller sammen. Denne viden er afgørende for at kunne tage ansvar for den autoritet man besidder i en undervisningssituation og i formidling af viden der nemt opfattes som faktuel. Vi ser hos informanterne en interesse for og ønske om mere viden om emner i relation til køn og seksualitet og vi mener det er vigtigt at dette ikke udelukkende mødes med normativt (re)konstruerende informationer.

Ved at sætte ord på og synliggøre det, der ses som 'naturligt', kan normernes tidslighed og foranderlighed trækkes frem. At se og forstå normer som sociale konstruktioner, er en forudsætning for at kunne tale om og forestille sig at de kan ændres. Det er ved at tale om heteroseksualitet som et valg eller en kategori, at det bliver muligt at komme udenom at betragte, eksempelvis begær mellem mennesker af samme kønnede identitet, som afvigende. Ved at fokusere på normerne tvinges man til at reflektere over det som ellers opleves som selvfølgeligheder. Vi taler for ligestilling i seksualundervisningen. Dette indebærer fokus på sex som nydelse, italesættelse af forskellige begærsretninger og mange flere kønsidentiteter.

Vi mener ikke, ud fra vores undersøgelse, at kunne udtale os om, hvordan seksualundervisningen i den danske folkeskole bør indrettes. Men vi ser seksualundervisning som et eksempel på institutionalisering af diskurser om køn og seksualitet, der underbygger og (re)konstruerer normer -

her i særdeleshed heteronormativiteten. Det skal understreges, at vi ikke mener at det er muligt, gennem en seksualundervisning, der i højere grad inkorporere køns- og ligestillingsperspektiver, at gøre op med heteronormativiteten. Folkeskolen er en institution, hvor størstedelen af Danmarks befolkning har været igennem, og vi ser seksualundervisning som et vigtigt rum for at skabe større viden, om og sætte fokus på normer. Normkritisk pædagogik er et godt eksempel på metoder, der kan inddrages i læringsprocesser, eksempelvis i seksualundervisning omkring køn og seksualitet, for i højere grad at arbejde hen imod et større udtryksrum for seksuelle og kønslige identiteter.

7. Konklusion

Vi har gennem denne opgave undersøgt normer omkring køn og seksualitet, der kommer til udtryk og (re)konstrueres i relation mellem unge mennesker med udgangspunkt i samtaler om seksualundervisning i folkeskolen. Vi kan konkludere at den binære kønsopfattelse, med forståelsen af at der eksisterer to køn, et maskulint og et feminint, er en grundlæggende diskurs i samtalerne og ligeledes i informanternes seksualundervisning. Køn og seksualitet skal performes i overensstemmelse med den heteroseksuelle matrise, for ikke at stemples som afvigende. Forskellige seksualiteter og seksualpraksis rangordnes ud fra hvad der fremstilles som godt, normalt og naturligt sat op mod det, der ses som unaturligt og unormalt. Heteroseksualitet og det vaginale samleje bliver gjort til normen gennem flere forskellige diskursive magtmekanismer. Den normative position (re)konstrueres ved, at normerne ikke navngives. Heteroseksualitet optræder så neutral og naturlig, at den aldrig nævnes eksplicit og det er indforstået når man taler om eksempelvis sex at der menes hetero-sex. Heteronormativiteten underbygges ligeledes, gennem undervisningens fokus på biologisk 'fakta', både i forhold til den binære kønsopfattelse, og koblingen mellem sex og reproduktion. Ligeledes har vi set hvordan beskyttelse mod seksuelt overførbare sygdomme udelukkende fokuserer på det vaginale samleje. Afvigende seksualiteter og handlinger, bliver i modsætning til (hetero)normen italesat eksplicit, som vi ser det med eksempelvis analsex. Der er dog eksempler på sprækker og forhandlinger der afviger fra eller modsiger heteronormativiteten.

Vi har i denne opgave ligeledes ud fra en normkritisk tilgang set på, hvordan synliggørelse af og refleksioner over hegemoniske opfattelser kan åbne op for mindre normative diskurser om køn og seksualitet. Vores valg om at benytte metoden med mindeshistorierne, er et forsøg på at vise, hvordan fokus på normerne kan være med til at åbne op for refleksioner. Vi kan i analysen se at der i samtalerne med udgangspunkt i mindeshistorierne opstår forhandlinger om normative forståelser af køn og seksualitet og opfattelser der ellers ses som naturligheder italesættes. Normkritisk pædagogik ser vi på denne baggrund som et oplagt forslag til i læreprocesser at synliggøre det normatives konstruktion og foranderlighed. Synliggørelse skaber mulighed for større performative udtryksrum og andre identiteter og begærsretninger end de der lever op til den binære forståelse af køn og (hetero)seksualitet.

8. Litteraturliste

- Ambjörnsson, Fanny (2006): *Vad är queer*, Bokförlaget nature och Kultur, Stockholm
- Bolander, Eva (2009): *Risk och bejakande. Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV*, Linköpings universitet, Department of Behavioural Science and Learning, Linköping
- Bromseth, Janne & Darj, Frida (red): *Normkritisk pedagogik. Makt Lärande och strategier för förändring*, Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet, Uppsala 2010
- Foucault, Michel (2011) [1976]: *Viljen til viden. Seksualitetens historie I*, Det lille forlag, København, 5. oplag.
- Görlich, Anne og Kirkegaard, Line, (1999), *Historier om kærestes og kærlighed Konstruktioner af heteroseksualitet*, Gyldendal, Haslev
- Halkier, Bente, (2008), *Fokusgrupper*, Forlaget Samfundslitteratur, Gyllinge
- Hede, Dag (2007) [1992]: *Det tomme menneske. Introduktion til Michel Foucault*, Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet, 3. oplag
- Jensen, Ann Sofie (2008): *"Skeden er der man stikker pikken ind når man har sex" – et studie af foreningen Sex og Samfunds seksualundervisning*, Bacheloropgave, Centrum för Genusvetenskap, Lunds universitet
- Kirk, Ane H., Scott, Katrine, Siemen, Karoline og Wind, Anne (red.) (2010): *Åbne og lukkede døre – En antologi om køn i pædagogik*, Frydenlund
- Kirkegaard, Line & Görlich, Anne (1999): *Historier om kærestes og kærlighed. Konstruktioner af heteroseksualitet*, Gyldendal, København
- Møller-Madsen, Anne Fryland (2009): *Vurdering af 9.klasse elevers udbytte af folkeskolens seksualundervisning*, Master op Public Health, Aarhus Universitet
- Stormhøj, Christel (2010) [2006]: *Poststrukturalismer – videnskabsteori, analysestrategi, kritik*, Forlaget samfundslitteratur, Frederiksberg, 2. oplag
- Widerberg, Karin 2003 [1995]: *Kunskapens kön. Minnen, reflektioner och teori*, Norstedts Förlag AB, Stockholm
- Widerberg, Karin (2005): *Alternativa metoder – alternativa förståelser: att utforska det sociala och multipla "jaget" genom minnesarbete* s. 177-189 i Mulinari, Diana, Davis, Karen og Lundqvist, Åsa (red.), *Att utmana vetandets gränser*, Liber AB, Malmö
- Wildow, Hanna & Bromseth, Janne (2007): *"Man kan ju inte läsa om bögar i nån historiebok"*, Friends, Stockholm
- Åkerlund, Carl (red.) (2011), *BRYT! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*, RFSU Ungdom och Forum för levande historia, Dixa AB, Stockholm, 3. oplag

Offentligt materiale

Undervisningsministeriet (2009), *Fælles mål 2009 Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Faghæfte 21*, hentet 2. februar 2012 fra World Wide Web:
<http://www.uvm.dk/Service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2009/Faelles-Maal-2009-Sundheds-og->

Tidsskrifter og Pjece

Ryge, Annemette, mf. (red.) (2010), Tema: Seksualundervisning, i tidsskriftet Unge Pædagoger nr. 6 2010, Tarm Bogtryk a/s

GenusInfo – Et bidrag til den kønsundergravende virksomhed. September 2009, forfattere og forlag ukendt (I opgaven refereret til som: GenusInfo 2009)

Internet kilder

Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, hentet 2. marts 2012 fra <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Graugaard, Christian (2006): *Fra belæring til dialog - Rids af seksualundervisningens danske historie*, hentet 8. maj 2012 fra World Wide Web: <http://www.sexogsamfund.dk/Default.aspx?ID=3019>

Korsgaard, Kristine, *Flere børn skal lære om homoseksualitet*, i Dagbladet Politiken 1. januar 2012, hentet 2. februar 2012 fra World Wide Web: <http://politiken.dk/indland/ECE1494804/flere-boern-skal-laere-om-homoseksualitet/>

Rubin, Gayle S. (1984): *Thinking sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, hentet 9. maj 2012 fra World Wide Web: <http://wmst419.drkissling.com/winter2011/wp-content/uploads/2010/12/Rubin1984.pdf>

Interviews

1. interview foretaget mandag d. 26 marts 2012 – ikke tilgængeligt for granskning
2. interview foretaget mandag d. 2 april 2012 – ikke tilgængeligt for granskning

Bilag 1

Mail sendt til deltagerne 26. marts 2012, inden første interview:

Kære Sascha, Jo, Alex, Gerd og Nikki.

Hvor er det fedt I har lyst til at være med til at snakke om seksualundervisning.

I må undskylde at mailen først kommer nu, vi har lige haft lidt problemer med at komme på nettet.

Som Line fortalte er vi fra kønsstudier i Sverige (Laura) og pædagogik på RUC (Line).

Lige nu skriver vi en opgave, hvor vi synes det er spændende at se på menneskers seksualitet og hvordan den bliver formet med for eksempel undervisning i skolen.

Vi tror det bliver sjovt på mandag og vi håber at I vil være friske på at mødes med os en aften mere efter det. Det kunne fx være ... Det kan vi lige finde ud af når vi mødes.

Vi skriver om køn, krop og seksualitet og det er også det vores snak med jer kommer til at handle om. Når vi mødes skal vi dele erfaringer fra undervisning i folkeskolen om køn, krop og seksualitet. Vi skal ikke udlevere os selv, men det bliver helt klart bedst hvis vi har lyst til at være meget ærlige i snakken. På mandag kan vi også tale meget mere om hvordan I kommer til at indgå i det vi skriver, at I vil være helt anonyme og så videre.

Forårssolskin og på gensyn

Line og Laura

p.s. der er vedhæftet et dokument som vi også vil gennemgå når vi ses i aften, men som lidt mere teknisk forklarer noget om hvordan I vil blive gjort anonyme med mere.

Vedhæftet dokument:

Kære Sascha, Jo, Alex, Gerd og Nikki.

Vi skriver denne opgave på universitetet og derfor er der et par ting vi skal huske at fortælle jer:

Vi ved jo selvfølgelig hvem I er og kommer også til at bede om nogle baggrundsoplysninger på jer. Men i selve opgaven vil vi bestræbe at anonymiserer jer så meget som muligt. Det vil sige at vi ikke bruger navnet på jeres efterskole og at I alle sammen kommer til at få nogle andre navne og ligeledes hvis I i samtalen nævner navne på andre personer eller steder vil disse også blive ændret.

Men eftersom vi skal mødes på jeres skole vil de andre her på skolen jo vide hvem I er, så vi kan ikke garantere jer fuldstændig anonymitet.

Desuden vil vi opfordre jer til at det vi snakke om sammen ikke er noget I siger videre til andre, men da det ikke er noget vi kan bestemme eller have nogen indflydelse på er det heller ikke noget vi kan love jer. Tilgængelig vil I her få vores mailadresser så hvis I har nogle tanker eller spørgsmål som I gerne vil stille uden andre skal vide det er I meget velkomne til at skrive til os.

Hvis du ønsker det kan du også få tilsendt de citater du har sagt, som vi har tænkt os at bruge i opgaven og se om du er enig i at det er noget du har sagt. Hvis du gerne vil det, skal du sige det til os en af de gange vi ses, eller sende en mail.

En anden ting vi også skal informere om er, at du til enhver tid har ret til, at trække dig ud og sige hvis du alligevel ikke ønsker at deltage. I sådan en situation, vil alt der omhandler dig blive fjernet fra opgaven og vi må så ikke bruge noget af det du har sagt eller skrevet. Men når først vi har afleveret den færdige bacheloropgaven er dette dog ikke muligt længere og opgaven vil blive publiceret på nettet (på uppsats.se).

Til slut skal bare lige nævnes at vi jo ikke kan give jer noget for at deltage, men I kan hjælpe os til at tænke på hvordan der kan laves bedre undervisning. Og hvis I ønsker det, vil vi også gerne komme ud på jeres skole og præsenterer projektet når det er færdig. Mange venlige og spændte hilsner

Line Gringmuth Aagaard og Laura Harhorn Jørgensen
(linegringmuth@gmail.com) (laura.harhorn@gmail.com)

Vi vil gerne bede om din underskrift på at du gerne vil deltage og at du har fået ovenfor stående information:

dato

underskrift